

ספר

צפנת פענח

יגלה שירים קדמונים, פרי רוח רבני אלניר הראשונים, אשר היו עד היום הוח
שמונים ושמונים, בכתבי יד ישנים.

ונלנו אליהם הערות ותקונים

ממנו

הצעיר יצחק מרעלי ס"ט.

עם תוספות הנהות והערות מאת

חיים בראדי.

מחברת א'.

כוללת

פליטת שירי הריב"ש והרשב"ץ ויע"א.

מגזרת זכרון מוכרת אהבה למורס מעש דגול מרובם
 ידיו נפשי ואור שיע, עוקק הרים וגם סע, הרב המונח
 והמופלא, בכתס אנפס לא יסלה / החסם השלם הדיון קול
 בראבה ובר אוריון / חכים ורבי יתקדי, אגל מלא סגור
 משבת שגלים נעל שבנו, גיול מרבן שמו, וכל טועס מפג
 דתו לא יאמר הק, בקשת בעה לר חיים סתרון שליט
 מארזי ידיו לעולמים, האשיר מפענח העשכמים, המאג
 לתמועת ה אורי וגאלי, הצבי יצחק מרעלי לפד

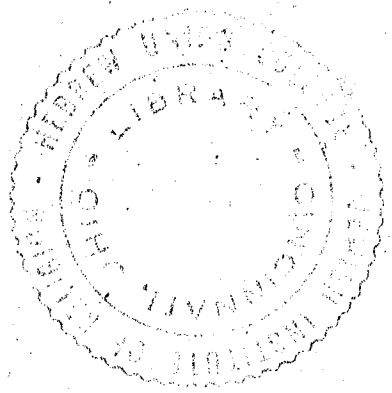
SC
 Box
 A-81
 459

לזכרון

נשמת אדוני אבי מורי ועמרת ראשי

כח"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל

שנפטר ביום ב' ג' לחדש מרחשון שנת תרנ"ג לפ"ק.

קדמה-צפנה.

מ"י מלל: כינות ספרים עתיק-ימים, אשר כסו בערמות אבק בית הגניזה, ועלים נפרדים אשר בלו מזוקן, מצא ידידי החה"ש ר' משה בועז נר"ו, זה לא כביר, ובשעה טובה, כתב יד ישן נושן, מעט הכמות אבל רב האיות. ויהי בהראותו אותי את הספר, ואע"פ עיני בו ואחזה, והנה הוא מלא שירים יקרים ילדירוח רבותינו הגדולים ז"ע, אשר אור תורתם נגה וזרח עלינו פה, ואשר בסוד להקת המשוררים באה נפשם ובקהלם תחד כבודם, ואשמה עד מאד כי מצאתי את שאהבה נפשי, את הדבר אשר לו נכספה וגם כלתה מעודי עד היום הזה. ואומרה אז אל ידידי הנז"ל: הן הספר מצא חן בעיני, כי ברכה רבה בו, שש אנכי על אמרותיו כמוצא שלל רב, ועתה אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאתיו אל בית אוצר ספרתנו, ואל חדר שכיות החמדה הנשארים לנו מימי קדם. ויואל משה בטוב, לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי. והנה מקום אתי פה להביע לו נגדה נא לכל עמי את רגשי תודתי מקרב ולב עמוק.

הכת"י הזה הוא קובץ קינות לימי הצום הרביעי, החמישי והשביעי, והוא חסר בסופו והמעתיק⁽¹⁾ ספח אליו עוד בראשו איזה קינים והנה ושירים פרמיים מהריב"ש, הרשב"ץ, הר"ר אבא מארי, הר"ר יוסף ונכדו הרב, הנקרא בשמו, למשפחת אבן כספי המפארה, וזכר כל הצדיקים האלה לברכה. ואפחר כעת מכל השירים הנחמדים, אשר נקבצו באו בו, את הגיוני רוח מורינו הריב"ש והרשב"ץ ז"ע, כי להם משפט הבכורה, ולחם נאווה לראות אור ראשונה. ואם, כאשר תקותי תאמצני, חיטב בעיניכם, קוראים נכבדים, החוכרת הזאת מספרי "צפנת פענח"⁽²⁾ אשר כשמו כן תעודתו, לחשוף אוצרות נעלמים ומטמוני מסתרים אשר נצפנו עד כה בעירנו יע"א, לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו, אזי בע"ה אעביר על פניהם כל מוב שירי ותר רבנינו הקדמונים וצ"ל הנמצאים אתי, והמה בכתובים, כאשר יש את נפשי, איש איש על

⁽¹⁾ בעד הראשון מן הכ"י הזה רשום: אני הכותב . . . בה"ר יוסף זנודא ס"ט, ושמו העצמי נמחק בדיו, ואמנם כ"אפרים" נראה אלי מבעד למחק. ולולא חתם בו הסופר את שמו, כי עתה הולכנו תועה לחאמין כי הכ"י הזה הוא מחבר ר' יוסף אבן כספי הצעיר ז"ל יען כי על שיר אחד מחבר הזה המובא בו רשום: שלחתי אני הצעיר יוסף בן החכם ר' אבא מארי זל"ה וכו' ועל שירי ר' אבא מארי הגדול ז"ל ור' יוסף הגדול ז"ל כתוב: בתים אלו יסוד "אדוני זקני" וכו'. על אדות הרבנים האלה ז"ל אחשד"מי עד אשר אוציא את שיריהם הרבים לאור בע"ה ואז עלימו תסוף מלתי.

⁽²⁾ הנה לדעת מהר"א מגרמיוא ז"ל, צריך כל אדם לרשום שמו בספרו (ועיון בספר הרוקח) לכן גם אני הצעיר חתמתי שמי ושם אבי ז"ל על מחברתי זאת "צפנת פענח" אשר הוא בני "זה יצחק בה"ר דוד מרעלי ז"ל".

דגלו באותות לבית אבותם, וראיתם ויש לבכם, כי הודות לאל, ההצלחה האירה לי פנים, ומצאתי לאשרי המון שורים בכת"י, שירי קרש ופיוטים וזמירות, כלם אהובים, כלם ברוכים, כלם נעימים.

הן כל יקר יאתה לשירים הנכבדים האלה, אשר אנכי נותן לפניכם היום, אם מפאת ערך רעיוניהם הנשגבים המשבצים במחלצות נאומו נביאיו הנעימים וניביתם הנאונים, ואם מצד יוצריהם אשר ממורה שמש עד מבוא, מהלל שמש ומפואר, ואשר השבילו להלוך בעקבות משוררינו הספרדים, והפליאו כמוהם לעשות לרוח משקל. הדרת הוקנה והשיבה ההופפת עליהם, תשית נוספות על זיו יפעתם והודם, כי חמש מאות שנה חלפו הלכו למו כבר מאז נתכנו השירים האלה; ועד כה, הנה היו כלואים במאסר הכ"י, ולא שופתם גם עין חוקרינו המתחקים על שרשי הפיוטים הקדמונים⁽⁸⁾; ועוד מעט קט ינכחדו מן הארץ, כי כפשל היה בין הכ"י הנ"ל ובין האבדון, לולא משה בחירי חמל עליהם וחש ומשה אותם מתהום הנשיה, ימים אחרים לפני הזמן המיועד לגניית הספרים הישנים.

הנה לדאבון לב כל חובבי ספרותנו העתיקה, ספרים יקרים אשר חוברו בימי קדם ואשר באמת הון עתק וכל החפצים לא ישוו בהם, יפלו לרוב לנחלה לאנשים הבלתי יודעים להוקיר את חן ערכם, אשר בלי חמלה וחנינה ישליכו אותם מנגד עיניהם, ככלי אין חפץ בו, וממין הספרים האלה הוא בלי תפונה הכ"י הזה אשר בעליו האחרון ורה אותו הלאה והרחיקו מעל פניו לחיותו קובץ קינות ובכללן מגלת ירמיהו ע"ה, ותל"ה, כי לא היה לברות לשני עש ותולעת, ורמה לא היתה בו. השירים השיריים האלה, היוצאים עתה לאור בפעם הראשונה, וראונו לדעת כי רבותינו הגדולים, הנאונים האדירים הריב"ש והרשב"ץ ז"ע, אף כי שחו בים התלמוד הגדול ורחב הידים, עצרו כה גם לעלות אל ראש הר הומרה אשר יגיע לשמים שיאו, לשאוף רוח נחת, ולחנפש מעט מתלאות הזמן, ויהי המקרא תמיד נר לרגלם, והכמת הדקדוק אור לנתיבתם. אפס למראה הצרות הרבות והרעות אשר עברו על ראשם בארץ השפנים (Espane), ואשר העלו בזכרונם את כל הקורות אשר מצאו את אומתנו האמללה והנדרה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, היה עונבם, לרוב, לקול בוכים, ויהנה אך נכאים, ואולם לעתים רחוקות רוח שמחה רחף על כנורם וירעיש את מיתריו אשר השמיעו קול רנה ונילה, וישירו שירות דודים.

אם הריב"ש זצ"ל חבר עוד שירים מלכד אלה, לא אוכל לדעת, אבל ארמה בנפשי כי היו עוד אחרים לפניו, ונאבדו מתוך הקהל. אמנם מהרשב"ץ זצ"ל נמצאו עוד היום אצלנו שירים קצרים וארוכים הלא המה בספרתו אחד הנה ואחד הנה, ושמנה בתים אשר הוסיף באזהרות ר' שלמה בן גבירול זצ"ל, ומעמו וגמקו עמו⁽⁹⁾.

⁽⁸⁾ מאגרות שד"ל (חלק שמיני אות תפ"ה) נראה ברור כי היו ביד החוקר הזה ז"ל קינות מריב"ש ומהרשב"ץ זצ"ל, אבל תם אני ולא אדע אם ראתה עיני את כל השירים והקרים אשר הוצאתי לאור עתה בע"ה.

⁽⁹⁾ בקרובץ אלגור נמצא ליום כי של שבועות פיוט אשר חתם בו: "שמעון חזק" ומבנה בתיו גם משקל חרוזי (חרומים לשיר ב' מחלקה ב') יעידון ויגידון כי יודי הרשב"ץ ז"ל יסדוהו. שמונת הבתים אשר הוסיף הרב ז"ל באזהרות רשב"ג ז"ל הלא הם כתובים על ספר מנחת בכורים לחר"ה אליהו בן אמוז גר"ו והעיר עליהם כדברים האלה: "אלו הן ח' בתים להרשב"ץ וכה הראני מו"ה הרב כמהור"ר אברהם קוריאט גר"ו יאיר ס' אזהרות מושפירי

עפ"י עדות מהר"י גבישון זצ"ל בספר עומר השכחה⁽⁶⁾ (דף קכ"ה ע"ב) תנן הרב הזה זצ"ל עוד שירה ארוכה, המתחלת הסר זמן מכאוב המון שיריך וכו' בת ארבע מאות בתים שוים על קו אחד יעמודו ובהמצאה אחת ובענין א' ובמשקל א' בלי תוספת או מנרעת אפילו כמלא נימא⁽⁷⁾ ובחרוזים משותפים (תננים). ובבאה לפני המלך (מאן מלכי רבנן) הריב"ש זצ"ל, כתב לו שבעה עשר בתים אחרים על אותו המשקל ועל אותו האופן ההמצאה עצמה, להראות שאעפ"י שיש לו כה גדול ורחב אלהין קדישין ביה בהמצאו ארבע מאות מלות דומות זו לזו עדיין יש ויש וכונת כלם לשם שמים. לדאבון לבנו מכל הבתים האלה המלאים כל טוב, לא נשאר לנו כי אם זכרם, חבל על דאבדין ולא משתכחין! ברם זכור לטוב אותו הרב המשורר, והר"י גבישון שמו, אשר השאיר לנו לברכה את התחלת דברי הריב"ש זצ"ל וסיומם (ע"ש).

גם בכ"י הזה אשר בירי, ואשר על פיו עשיתי את העתקתי באמונה⁽⁸⁾, נרשם בצדו הראשון כדברים האלה: וגם מורינו הרב הגדול הרשב"ץ זלה"ה היה שולח חרוזים אל מעלת אדוני זקני החכם הגדול ר' אבא מארי (אבן כספי) זלה"ה בדברי שבה, והיה מפתח שמו בהם בדרך מליצה, ואדוני זקני זלה"ה היה משיב בבתים אלו:

אחה מעון.	לחכמה צור.	ראש שיר . . .	למעונך שם.
שומע לך.	ישכון בטח.	יוסף דעת.	דת לך יבשם:
אתה האל.	[חלק לך] בין.	יען [כל] עת.	דתך תרון.
עשה לך שם.	אל ראש עולם.	עד חציו גם.	עד סוף אחרון:
את [שם אבי]	ך ראש צדק.	לפני ראשו.	האל השית.
שמה הרבה.	מאין אחרית.	גדלה עד כי.	אין לך ראשית ⁽⁹⁾ :

ספריו של הרב גאון עוזנו כמהור"ר חיד"א ז"ע ושם כתוב בגליון משהרת ידו קדשו ממש וז"ל: אלו השמנה בתים. לא חלו בס ידים אשר בנה שלמה, הרשב"ג שור"ם במדבר במתק ודשן נאות מדב"ר העומדים ברומו, שורות"ם ויהיו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו, ואולם תמנוא איננו בתי מלכות רבן שמעון הרשב"ץ גדול מרבן שמו, וכך היה מונח אלה הפקודים ונימוקו עמו. דברי החיד"א ס"ס, עכ"ל. הנה כנראה הבתים האלה באו לידי הגאון הזה ז"ל אחרי אשר חבר ספרו חוקר שם הגדולים (ע"ש ערך אזהרות). ואולם לא אכחד תחת לשוני כי לבי יסתינו בספק, כי כאשר נדפסו כן יצאו מתחת יד הרשב"ץ זצ"ל יען כי יש לתמוה: מדוע לא שקל את החרוזים האלה בפלס אשר השתמש בו הרשב"ג, כאשר היה מן הראוי? בלי ספק ידי אחד המעתיקים חלו בהם אשר השווה את הארם ושנו את מעמם ובתבניתם הזאת באו אל ידי הרב חיד"א ז"ע.

⁽⁶⁾ פה מקום אתי לבשר לכל אוהבי שירים קדמונים, כי יש את, נפשי להז"ל בע"ה בל"ג את ילדי-רוח המשוררים המפארים ממשפחת גבישון ז"ל אשר בסוף הספר חוקר "עומר השכחה" בהערות והארות מונג כי אשר יחנני ה' החונן לאדם דעת, ואקוה כי אפיק רצון מכם. ⁽⁷⁾ כאשר השלמתי את העתקתי חגר הגיד לי וידי הח"ן ר' יוסף לחייאני כ"י כי נמצא אתו קובץ קינות לימיו הצומות בכ"י, ויואל גם הוא להשאילתו אלי, ועל פיו תקנתי איזה מעיות אשר בכ"י הראשון כאשר הראיתי בהערותי אשר בסוף הספר הנכחי, ושם אזכיר אותם בר"ת: הראשון בכ"י, והשני בכ"ש.

⁽⁸⁾ ראש שיר הוא "ש" בתחברו אל "מעון" יהיה "שמעון". — וחשם הזה שרשו "שמע" ונרמו בשומע לך. ואולי בשתי התיבות "שומע לך" כוון המשורר ז"ל אל הגי' "שמעון". — המלים אשר בתוך המסגרת נמחקו בכ"י ותקנתים מרעתי. — אם נחבר "שם" אל ראש עולם עד חציו ר"ל "ען" ונלחם, אלוהים סוף אחרון ר"ל, יעלה בירינו עוד "שמעון". ראש צדק הוא צ' ואחלית "שמה" בלי ראשית הוא מה הרי צמח, שם אבי רבן שמעון חלוח ז"ל. ⁽⁹⁾ בדרך אגב מצאתי לנכון להציג פה לעיני הקוראים הנכבדים את השירה הזאת אשר

בטרם אצא מאת פניכם, קוראים יקרים, אמרתי אספרה לכם את כל התלואה אשר מצאה בימינו אלה את שני המאורות הגדולים, ה"ה רבינו הריב"ש ורבינו הרשב"ץ ויע"א. ויהיו דברי אלה כעין "מלואים" לתולדותיהם הידועים לכם מכבר בטח. הנה מטעם הממשלה יצא, בשנה העברה, חק להפיל חומות עירנו הגבוהות והבצורות, למען הרחיב את גבולה, ומודעת זאת בכל הארץ כי הרשב"ץ ז"ל מנוחתו כבוד בקיר ההומה הצפונית, והריב"ש ז"ל, חוצה לה הרחק כחמשים מיתרים (Mètres) בערך. ויהי בהשמע הדבר אלינו, פחד קראנו ורעדנו, ולעפה אחותנו, ותכנסנו פלצות. אה! מורינו ומאורינו! אמללים הייתם בחייכם, ואמללים גם אחרי נאספתם אל עמכם, בחייכם על צוארכם נרפתם. בלי חשך בארץ חרמים, אויביכם שללו אתכם ושדרו את כל רכושכם, וגם בבואכם אל המקום הזה אשר אויתם למושב לכם, לא מצאתם מנוחה שלמה. והנה, הנה! גם אחרי שכבתם עם אבותיכם, זה קרוב לחמש מאות שנה, ועוד לא הונח לכם! רב לכם, ארזיננו, רב לכם סבול כעם ומכאובים! על כל אחד מכם, נאזיננו, אוכל להמליץ את דברי אויב (נ"י כ"ז): לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתו ויבא רוגז, לא שלותי בספרד, ולא שקטתי באפריקא, ולא נחתו גם בקבר, ויבא רגז (ע"ד דברי שמואל אל שאול: למה הרגותני להעלות אותי, ש"א א' כ"ח ט"ז). ראשי עדתנו פה, ה"ה חברי הכונסיםמואר, חשו אז ולא התמהמהו לעצור בעד הרעה הזאת. ויפנו בכקשתם אל שר חיל הגאונים (génie) אשר להם לבדם נתנה חלקת הארץ הלזו, לבלתי יעתיקו הרבנים ויע"א ממקום מנוחתם, ולדאבוננו השיב פניהם ריקם, באמרו כי כן דבר הממשלה, וכתב אשר נכתב ונחתם בטבעת שר המלחמה המושל על הענין הזה, אין לחשיב. ויחלו אז את פניו למען תנתן להם

ראיתי בסוף מחזורי כ"י השייך לביהכ"נ של מחר"א ציוריו זצ"ל ורשום עליה ככה: וזה אשר דבר הר" דוד יצ"ו ב"ר שמואל חלאו ב"ע השואל על פירוש "אשר אשש" והוא תלמיד הרשב"ץ ז"ל. ע"כ. ולפני הזכירי השיר הזה, אקדים כי "אשר אשש" הוא פיוט לשחרית של יום הכפורים מחרב יצחק בן גיאת ז"ל ופירש אותו הרשב"ץ ז"ל עפ"י בקשת אחד החונים (כ"כ בס' לזית חן מחרב חזו ז"ל ועתה נודע לנו כי הוא השואל). ונרפס בהגהות מחר"א אלנקאר ז"ל במחזור שלנו וגם בס' חופש מטמונים מחר"ה כ"ג ז"ל. והתלמיד הזה הוא ב"ס בנו של הר"ר שמואל חלאו ז"ל מ"ברשך" אשר פנה פעמים רבות בשאלותיו אל הרשב"ץ ז"ל (עין תשב"ץ). ואלה דברי השירה השקולה כפסל הוג:

לרב שמעון אשר פירש לדוד	עשרה מאמרות גם כללם
בתוך שלש אשר המה בחכמה	ובתבונה ודעת צור הולם
כבוד עליון ואמצעי ושפל	בעולמות שלשה ושבילם
וסוד משכן ובית קדש קדשים	כרובים פורשי כנף כאולם
ובית קדש מגורה הם ושלחן	שתיים מערכות בו וכלם
שנים עשר אשר המה בערך	למולות שנים עשר במשלם
ושבעה כוכבי לכת בדוגמת	שבע גרות מגורה הם כהלם
והחצר כמזבח אש בתוכו	כאש תמיד ולא תכבה לעולם
ודוגמתו בעולם הַתְּנִיחָה	וההפסד בעו צורם מחוללם
ומחשבה והדבור ומעשה	בחק האל דבר אחד לכלם
בתוך ספר ספר ספור כללם	אשר גם נחקק הכל ונשלם

למצער ארכה לפני יחל מלאכתו שם, ויאות להם על זה פעמים ושלש, וישיתו לבם, במשך הזמן ההוא, להניש עצמותיהם אל הכונסיםמואר המרכזי אשר בפאריס, למען יעמוד לימינם, ואולי יש תקוה כי על ידו נשיג את מבקשנו.

בעת ההיא נמנה מאת הכונסיםמואר אשר בעירנו ועד, לפקח על הענין הזה. ותהי ראשית מלאכתו לחקור במערת הריב"ש זצ"ל איזה מקום כבודו, (כי לפי סדר העבודה (plan) היה צריך להעתיק הרב הזה ז"ל ממקומו בראשונה) אולי ימצא קברו למטה מן הדרך הסלולה אשר אצלה נבנה ציון הרב זצ"ל על גבעה תלולה, ואז לא נירא פן תשבת מנוחתו. אבל הנה! גם תחלתם זאת חיתה מפח נפש. כי הקבר היה גבוה על המסלה, ומקומו בימין המערה, וסביביו תבנות מעשה ידי יוצר אשר נננו בהם לפנים ספרים ישנים שנחפזו בעת לעפר. ותחת למצוא שם רק הרב ז"ל ושני בני הרשב"ש זצ"ל, ה"ה הרבנים בעלי שו"ת יכין וכועז ויע"א, אשר לפי דברת הזקנים שמה ינחו, נגלו לעיניהם חמשה עשר קברים ורובם אחד ע"ג חברו בלי כל כתובת, ויהי הדבר לפלא גדול. ותחלה לאל יתברך, כי מצבת הריב"ש ז"ל נשארה קיימת, כי בלחה איבה ידענו מי הוא הרב ז"ל לחלק לו הכבוד הראוי לו!

המצבה הזאת אשר נמצאת ביום א' ו' לחדש אייר החרני בסדר אחריות קדושים, נתנה לאחב"י אשר פה ענין רב לענות בו, כי היא היתה דבוקה אל צלע הקבר הימני בלי כל רושם אותיות עליה. ואולם אנשי הועד הנ"ל הרהיבו עו בנפשם והוציאוה ממקומה להתבונן בה אם לא נחרת עליה דבר מאחריה, והנה לפניהם, לגדל תמהונם, שיר שלם באותיות מרובעות וכולטות, יקרות ומרדיות עין עד להפליא, אשר יתן אותותיו אותות נאמנים כי האבן הזאת היא מצבת קבורת הריב"ש זצ"ל, גם אם דבריו לא יתאימו בד בבד עם הקינה הידועה לנו מלפנים והחקוקה על לוח ציונו מבחין. המה ראו בן תמהו, נבהלו ושלחו חיש לקרוא לחכמי עירנו ה"ה, למען יבאו לחוות את המציאה הנפלאה הזאת ולחוות את דעם עליה. יען כי חידה היא ואין פותר אותה. ויען אז כל אחד את חלקו, זה ככה וזה בכה. ואני צעיר התלמידים אחרי אשר חרשתי בעגלת זקני דורנו יצ"ו, מצאתי את פשר הדבר הזה. הנה המה יספרו כי שמעו מאבותיהם אשר לפנים בחסות עירנו בצל התוגרמים, הסכן הסכיני טבחי אלה האחרונים, להשחית בודון את סכיניהם על אבני קברי ישראל, ואין איש מאחינו פוצה פה ומצפצף, כי היו אז צפויים אלי חרב, סכנה גדולה רחפה על ראשם, והייהם תלואים מנגד, ולחיות כי יום יום הלכו שמה לעשות מעשיהם, זר מעשיהם, נמחק הכתב אשר על האבנים ברבות הזמן, והרבה מצבות אשר נמצאו בעת בסביבות הריב"ש ז"ל יעידו על אמתת הדבר הזה. והנה לדעתי אין ספק, כי גם מצבת רבינו ז"ל לא נמלטה אז מידי המחבלים ההם, וכראות חכמי העת ההיא את השערוריה אשר נעשתה, החליטו^(*) להקים מחדש מצבת אבן על קבר הרב ז"ל ולכתוב עליה

(*) בספר דור דור ודורשו (ח"ה צד 149 בהערה) חובאו דברי חרב יוסף בר יצחק סמברי זצ"ל אשר כתב בספרו "דברי יוסף" מוצרות הריב"ש זצ"ל באפריקא ושגם כמותו לא נהגו בו כבוד וכו' נשאר קברו בלי מצבת עד שהמגורשים מקשטוליו בשנת רנ"ב בנו ציון גדול על קברו וכתבו עליו חבתים אשר הו"ל ר"ד קויפמאנן נ"י (כ"כ בדרד"ר). ויפה העיר הרא"ה ווייס בזה"ל: ומו יודע אם לא חפריו ר' יוסף הזה על המדה. כי מדברי התשב"ץ בכ"מ נראה כי יותר מאשר נהג בו כבוד בחייו נהג בו אחרי מותו. וע"כ אין להאמין כי נתן הרשב"ץ להשפילו אחרי מותו עד שאפילו מצבת לא העמידו על קברו. עכ"ל. ואני הצעיר,

בחרש את הדברים אשר היו מפותחים על הראשונה, למען ידעו הדורות הבאים אחריהם איה מקום כבודו להעריצו. אפס, לדעתי, אבר זכרם מנחם, ויגעו להוציא את הקינים ולא יכלו, ואף כתיי אחד להעתיקם ממנו לא מצאו או. ואולם הבית, אשר בו רמו המיסר ר' אבא מארי אבן כספי זצ"ל את פרש השנה אשר בה נלקח ארון האלהים, וסיום החרוזים "חק" נשארו אתם לפליטה, וישחרו או את פני אחד המשווררים לחבר להם חרוזים לכבוד רבינו ז"ל, וימחר לעשות את רצונם. ואחרי אשר הוחקו הטורים החם על האבן, השכילו להפוך אותה על פיה, למען לא יוסיפו עוד בני עולה להניף את חרבם עליה ויחללוה. ולכן היה שם ושאריה לכתובת הללו, ולא נשחת תארה בארך הימים. ואדמה כי בהשערת י זאת קלעתי אל מטרת האמת. והנני להציג עתה לעיניכם, קוראים אהובים, את הקינה החדשה וגם הישנה מערכה מול מערכה וראיתם כי צדקתי באמרי פי. ומי יתן והיו לכם לרצון!

(תחרשה)

(חישנה)

בנסול מגדל	מאד רגזה תבל
כבוד ידל	וציין היקר נבל
נעם יחדל	ולבשו סות אבל
נחם ירחק:	מאורים בשחק:

אם באשמך	שרפים יהמיון
גופו נטמן	ברעש יאתיון
רוחו נאמן	בקול מר יביון
ער בשחק:	לדוד מני ירחק:

שונה ששה ¹⁰	[את]ה סר הוד לקח
סוד החמשה	ונהפך יין רקח

אבא אחרי הרב המעיר ז"ל ואמלא את דבריו. הנח לדעתי יתכן כי בנוגע למצבה אמת יהגה חכו של ר' יוסף סמברי ז"ל, כי אולי בבוא המגורשים הנ"ל הנה, כבר נמחקת הכתבת שהיתה על קבר הריב"ש זצ"ל כאשר שערתי למעלה, ואז נדבה רוחם אותם לעשות נפש לצדיק ז"ל ויקחו אבן ויזימוה מצבה והיא היא אשר נגלתה לעינינו זה לא כביה, ויצא לנו מזה כי הקינה הזאת החדשה נחרתה בהשתדלותם בימים החם, ולא כמ"ש הרב ווייס ז"ל, כי כתבו או על הציון הבתים אשר הו"ל הרד"ק ז"ל והם יסוד הרב אבא מארי אבן כספי ז"ל.

¹⁰ שונה ששה פי ששה סדרי המשנה אשר הם פירוש (סוד) חמשה חומשי התורה. — הנוסח הישן נדפס ב"הכרם" ואנכי העתקתי פה מן הכ"י אשר בידי ובו רשום עליו בדברים האלה: "בתים אלו בתובים [על] מצבת מורנו ורבנו הרב הגדול ריב"ש [זלח"ה] והם יסוד אורנו וקני החכם השלם ר' אבא מארי אבן כספי זלח"ה, ופשיטת הרב חיתה שנת כי לקח ורסו הוא בבתים על מצבתו ע"כ. — הנוסח הזה לא נחרת כמחשבותי על הלוח אשר היה על ארמון הרב מבחין. הבית השני ממנו נפקד מקומו שם. (ראה המכ"ע Monatschrift) שנת 1888 חוברת 8 וספר הרב יצחק בלאך ז"ל (לפנים רב באלגור וחיוס בעיר Nancy) הנקרא: Inscriptions tumulaires. — לדוד מני, בכרם מנו. בית ג': אתה, כן תקנתי ע"פ הנוסח החדש אשר בו נמצא בשלמותו הבית הזה, אשר נשארו לפליטה כמובא למעלה בהשערת, (וראה מתימנא לה הוא משקל הבית הזה, יתר ודתי, המשוונה מן האחרים המוסדים על

יושב בשר	לרעל כיי ליק'ה
מים ישחק:	אלהים את יצחק:

אהה סר הוד לקח	עלות אות אל על
ונהפך יין רקח	בשוב חלד נעל
לרעל כי לקח	ותום צדק פעל
אלהים את יצחק:	בכסא יה הוחק:

כאלים יחשב	
לרנחם יקשב	
בכתר הוד יושב	
בשמים ישחק:	

ארבע תנועות בלבד, והמחמשים בד בבד עם כל חרוזי חשיר הושן. — בכרם חגי "כמח" וכן בלוח הציון הנ"ל, ובכ"י יש נקב במקום שתי האותיות הראשונות, ולדעתי "אהה" הוא יותר נכון. בית ה': "ותום צדק" בן כתבתי ע"פ הכרם בעבור המשקל; בכ"י: בו חן, והוא נגד המשקל וכן בלוח הנ"ל אמנם גם אם חגי "ותום" נעתקה מכ"י אשר ראה הר"ם אדעלמאן מירושלים (ע' הכרם) יתכן כי חקון סופרים היא, יען כי לא יתכן שמעות כזה נפל בכ"י אשר לפני וגם בכ"י אחר אשר ממנו הועתקה הקינה החקוקה על הציון הנ"ל, ולא תשתנה בנקל המלה "ותום" אל "בו חן". לכן לדעתי יש לתקן "וחן" צדק פעל ויחיה ע"פ המשקל. ואין זה חזון יקר בכ"י כי בשמות הוסיף הסופר אות אחת. הנה הרב בלאך הנ"ל דחה את פשיטת הריב"ש ז"ל לשנת קס"ט (1409) (ע' העתקו Revue des Ét. Juiv. VIII, 280) וגם הר"ד אטלאס בהכרם השיל ספק באמתת הפרש "כי לקח" ואולם הרד"ק הנ"ל העיר על דבריהם בטוב טעם והראה לדעת כי "אין לבנות מוגדלים הפורחים באוירן של השערות ולזרוק תלאת ציון ברור ומקובל בלי מופת מכריע וחוקר. ויצא אח"כ אחד מחכמי עירנו, והוא ידידי החכם הש"ר מרדכי צורי ז"ל להוכיח קבל-עם כי צדק הרב בלאך בדבריו אשר גם הוא תחרה החוקק אחריהם. (ע' "המליץ" גליון 10 ש' תרמ"ח) ועשה להם סמוכים. והנה אחשוב לנכון להזכיר את טענותיו פה ולבטלן כי על אדני תהו נוסדה למען לא יסמכו עליהן כותבי דברי ימינו, להיותן יוצאות מפה אחד מילודי אלגיה, ואתו הסליחה. ואלו הן: (א) ברור הוא אצלו בלי כל ספק, כי ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל לא ראה את הריב"ש ז"ל יען כי לא בא עמו בשו"ת, וגם לא נזכר שמו בין חכמי הדור הבא אחריו. (ב) דבר ידוע הוא כי משעם מלכי ערב לא כתבו חיבורים או מאומה על מצבות מהימים, והגזרה הזאת שדחה בעצם תקפה עד השנה 1600 לספח"נ בערך. ובימים החם חבר ר' אבא מארי ז"ל את קינתו ואז נשכחה שנת פשיטת הריב"ש ז"ל זה אומר בשנת קס"ח וז"ה קס"ט והשלישי ק"ע, והמקובל בראותו כי חגי' של "כי לקח" הוא קס"ח גמר אומר כי בשנת ההיא שכב רבנו יצחק ז"ל עם אבותיו ולא חש אם היה זה ב' או ג' שנים אח"כ. אלה הם תורף דבריו ולהוכיח כי לא שרירין הם ולא קיימין, דיה לנו עדות ר' יוסף אבן כספי ז"ל הנאמנת אשר הבאתי למעלה. ובנוגע לעצם הגזרה הנ"ל אשר הרב בלאך הוא מחוללה, הנני להודיע כי שאלתי או פי מו"ר החח"ש הדומ"ץ הרב הכולל ר' שמואל אבולכיר ז"ל (נפטר בעיח"ק ירושת"ו אשר אוה למושב לו לעת זקנתו בחדש אלול ש' וילך שמואל "הרמח"ה" לפ"ק בן ע"ש שנת) השיבני כי מעורר לא שמע את הדבר הזה. והמצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש זצ"ל הן מזמן קדמו לפני העת אשר קבע עליו הר"ב את מסמרות השערתו, וידוענו למדי כי שגגה יצאה מלפניו ומעולם לא היתה גזרה כזאת. ואם הוא (הרב בלאך) לא ראה מצבת עתיקה מלפני שנת 1620 (ע' ספרי הנ"ל) הנה לא ראינו אינו ראיה, וגם אם נגלו לעיניו קברים בלי כתבת אין לדון מזה על הכלל כי אולי נמחק הכתב מפני תנופת יד המחבלים כמשי"ל.

אחרי הדברים האלה אנדרה לכס, קוראים נכבדים, את תוצאות שאלת הרבנים ויע"א. הנה קוינו לשלום ואין טוב, למרפא והנה בעתה, כי גם הכונסיסמוואר המרכזי לא יכול, לדאבוננו, לעשות מאומה לעצור בעד הרעה. ועלינו איפוא לכון ראש כאגמון לפני רצון הממשלה כי יום האחרון המוגבל מאתה, הוא השני להדש Juif (כ"א סיון התרנ"ו).

ויהי בעצם היום הזה ויקראו ראשי קהלנו לעצרה כללית בביהכ"נ הגדולה את כל בני עדתנו ויעל אז הנשיא שלמה הוגיל נ"י הבמתה ויודיע את הנאספים את כל פרשת מעשה אנשי הכונסיסמוואר אשר עשו להעביר את רוע הנורה, ואת כל המכשולים והתחתים אשר מצאו בדרכם, ואשר בעבורם היה פעלם מאפע. ויאמר להם: אחי ורעי! הן נחנך לחשוב היום את ראש יועצי העיר והשר הוגיל, אם הסכמנו להעתיק את הרב וצ"ל ממקומו, ואז זמן ינתן לנו עד חדש ימים; ואם לא, הנה שר הגאונים יצוה לאנשי חילו לעסוק כמה בעצמם בזאת המלאכה, ויהולל ח"ו כבוד הרב ז"ל על ידם, ומחר יהיה האות הזה, והנה יש את נפשנו לקנות בכסף מלא חבל אדמה לא רחוק ממקום ציון רבנו ז"ל, למען ינחו שם על משכבותם הוא והרשב"ץ ויתר רבנינו ויע וערכה להם שנתם באין מחיר ומפריע. עד בוא גואלנו במהרה בימינו, אמן! ועוד עם לבבנו, להעתיק הקבר שלם בעפרו ע"י אמנים מומחים באופן שלא יפול ממנו צרור ארצה, ועצמות רבנו ז"ל לא תגלינה ופניו לא יראו.

ועתה הנידו לי ואפנה על ימין או על שמאל, ההשיב אשיב אותם דבר כי הננו נכונים לעשות את אשר הוטל עלינו בחוקה, אם מאן נמאן להסכים להעתיקה הזאת, ונסמוך על הנס! וישאל אז ה' שלמה הנ"ל את פי חכמי עירוני הי"ו אשר באו אל האסיפה, אם תורתנו הקדושה תתנגד למעשה הזה! ויהיו אז חיש את דעתם, כי אין אסור בדבר, אחרי כי מקום מנוחתם החדש יהיה יותר נכבד ונאה למעלתם ז"ל. וע"ד הנס אמרו כי חז"ל חורונו, שאין לסמוך על הנס, אולי לא אפשר דרא, ואם נמצא הן בעיני ה' ויעשה עמנו אות למובה בהראותנו נפלאות כאשר ראו עיני אבותינו בשנת הדר"ת מלך (1844) כי המה יספרו לנו כי פועל פעל בימיהם והציל את כבוד הרבנים ויע מיד עושקיהם כח, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אמן כן יעשה ה'. ויען אז כל העם יחדו ויאמרו אל ראש הכונסיסמוואר הנ"ל, כי טוב טוב שישיב בי הננו נכונים למלאות את הפצם, ואולם במשך ימי החדש, ינסה עוד הוא וחבריו לרפוק על דלתות השרים ההם, מבלי הואש, כי אולי אחרי עת צרה נושע ורוח והצלה יעמוד לפני עמורי עירנו ויע"א, ויעשו כן, ולעורר את הרחמים עננו בצום נפשנו ביום ב' ז"ך להדש סיון.

ויהי אך יצא יצא החמו למשול על הארץ, והנה ידי עבדי הצרים ופועליהם חלו בארמון הבנוי לחלפיות על קבר הריב"ש וצ"ל ויעירו אותו עד היסוד בו בלי חמלה, ועינינו רואות וכלות ברמעות כי אין לאל ידיו להפריעם ממעשיהם, ויגדל עוד צערנו, בהודע לנו, כעבור ימים אחדים, כי תוחלתנו נכובה, וכל תחנות ראשינו מאפס ותחו נחשבו, וגם תקותנו, אשר הרגיעה את רוחנו, כי גאונים ז"ל ינחו בשלום במקום קרוב אל משכנם הראשון, נשארה מעל, כי יועצי העיר, אשר להם נתנה לאחווה אדמת הקדש ההיא לחיות למרמס ולמדרך כף רגל אדם ובהמה, (אוי לעינים שכך רואות!) ואשר על הגל בנייבלי"ש יחנו, מאנו לעשות את בקשתנו, אף ברמים יקרים, ולא נתנו להביא את עצמות הריב"ש ויע גם לבית-עלמין העתיק אשר בו

שוכבים רבנים קדמונים מעירו וצ"ל¹¹). והם באחת: לקבור את הרב בר ששת וצ"ל בבית מועד לכל חי אשר בכפר St. Eugène רחוק כחצי שעה מן העיר מצדה הצפוני, ומי ישיבם, נפשם אותה ותעש! הן עונותינו המו את אלה, וכבוד רבנו יצחק ז"ל מחולל מפשעינו!

עורנו תפושים בשרעפינו, ופלגי מים תרד עינינו על הצרה הזאת הבאה עלינו ר"ל, והנה כמלאך מושיע בא אלגירה השר שמעון אלקנוויי הי"ו נשיא הכונסיסמוואר בעיר ווהראן יע"א אשר חרה לו עד מאד בשמעו את הנורה הנצבת כמו נד לעומתנו, וישאל את פי ראשי עדתנו לנסות באחרונה לדבר על לב השרים (קרי בצ"י) והמושלים, אולי יצלה בידו הפצו להטותם לטובתנו להעתיק את קבר הריב"ש ז"ל אל חרבת בית הכנסת "אל הארה"¹² אשר בתוך העיר, כי האדמה הזאת היא אחוזת עולם לקהלנו, ובמקום הזה התפלל רבנו ז"ל בבאו הנה, כאשר קוה מראש, נתנה לו שאלתו בשמחה רבה, מבלי התמהמה הלך אל המושל (Gouverneur) ואל שר חיל הגאונים וראש יועצי העיר ויציע לפניהם את דבריו וירחיב עו בנפשו ויאמר אליהם, אין מדת האנטיסמיזם נוחת עם המתים, ולכן אפוא אליהם למלאות את בקשתו, ויהי ה' אתו ויש אליו חסד ויתן חנו בעיני כלם ויאותו לו על הדבר הזה, אולם לדאבון לבנו עוד הפעם התקיימו בנו דברי ישעיהו בן אמוץ ע"ה (מיט"י), ובעוד אשר הצעת מר אלקנוויי נ"י הפיקה רצון ממנו, ותתחננו מעצבוננו ומרגזנו, והנה יצאו מתוך העדה מתי מספר ונער יכתבם, ויתנגדו אל המפעל הטוב הזה, ויעמדו לשמן לו, ובעו"ה המה היו המנצחים, ה' הטוב יכפר בעד, והיה זה ביום עש"ק ראש החדש אשר "משנכנס ממעטין בו בשמחה" ויגמר אומר אז הכונסיסמוואר כי ביום א' תחיה לזית הריב"ש וצ"ל.

ויהי ביום השלישי (לירח אב) בהיות הקבר, ויחד כל העם אשר במחננו חדרה גדולה עד מאד ויאסף סביב קבר רבינו יצחק ויע"א אשר הורם כאבן שלמה ממקומו והונה על עגלת"צב רתומה לעשרים סוס, וינחרו אחרי מטת הרב בר ששת הקדוש והחסיד ז"ל כל בני קהלנו בקראם בקול רם, בכל הדרך, תהלות נעים ומירות ישראל, עד בוא ארון האלהים אל בית החיים (ויה"ר שינוח שם בשלום על משכבו עד עמדו לגורלו לקץ הימין). אז הרבנו בקינות וסליחות ותחנונות, ובאחרונה נגש הח' הש' מו"ר אלופי ומיודעי כה"ר יהודה לופראני נ"י בשם חכמי עירוני יצ"ו אל קבר רבינו ז"ל ויקשר עליו מספר מר בדברים חוצצים להבות אש, ועיני הנאספים הורידו כנחל דמעה מאין הפנות, ויקם אחריו החח"ש כה"ר שמואל צרור המור נ"י ויעש השכבה למנוחת נפש אדוננו וגאוננו ז"ל ובזה תם סדר הלוייה, ושב כל העם איש איש אל עבודתו ואל מלאכתו בלב נשבר ונדבה וברוח נכאה, ויהי האבל כבד מאד

¹¹ אל הב"ע הזה חמכונה "מדרש" כי רבנים גדולים ינחו בו, הוכחו בחדש תמוז תרכ"ו ובכבוד גדול עצמות רבנו סעדיה זוראפה ז"ל והרב יוסף בנימין ז"ל אשר נמצאו קרובים למקום הריב"ש ז"ל.

¹² תוראת השם הערבי "אל הארה" הוא רבע היתודים, הבית המפאר הזה נחרס לדאבוננו בידי הצרפתים זה כשלושים שנה בערך, אדוני אבי ז"ל הגיד לי כי שמע מאבותיו ז"ל כי בהיכל הזה הקדוש, ראה הרשב"ץ ויע את הריב"ש ויע בפעם הראשונה בבאו אלגירה ביום השעה באב.

לנו יושבי העיר הזאת. כי נוסף על אבל לאומנו¹⁸. וגם לכל אחינו די בכל אחר
ואחר צר להם עד מאד כאשר הגיעה השמועה לאזניהם. כי גדול שם רבינו ז"ל בכל
הארץ, ושמעו הולך בכל המדינות. ובכל מקום מקטר מנש לכבודו. וזכותו יגן עלינו
ועל כל ישראל, אמן.

ועתה, קוראים חביבים, אשים קנצי למלין, ואפרד מכם לשנה תמימה. וכעת
חיה אי"ה אבוא לחזות עוד בנועם פניכם אשר לא יראו ריקם. ואני תפלה: ה' יוסיף
עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם ואת כל "מקיצי נרדמים" ודוכבי שפתי ישנים
נ"י, וביחוד יברך את ידידי הנאמן, נטע נעמן, שעמו כמו מן, חכם כהימן, הד"ר חיים
בראדי יצ"ו אשר העירני להרפס על ידי החברה הנכבדה הזאת את שירי אדונינו
הריב"ש והרשב"ץ זיע"א. יהי"ר שהוצאת הגיוני-לכם האלה לאור עולם תהיה להם
לנחת-רוח, וימליצו טוב בעדינו ובעד כל אחב"י, על גאולתנו ועל פדות נפשנו בב"א.
וה' יברך את עמו ברב עו ושלום.

אלגיר בחדש אדר שנת "היו יחיו מקיצי הנרדמים" (תרנ"ז) לפ"ק.

כ"ד הצב"י יצחק ס"ט בן לא"א מו"ר ועמ"ר כה"ר רפאל דוד מַרְעֵלִי זצ"ל.

¹⁸ הנה נתתי סימן לשנה הזאת בפסק: על "נחרות" (לפ"ג) בכל שם ישבנו גם בכינו
בזכרנו את ציון, זה ציון הריב"ש זיע"א אשר נחרם עד היסוד בו. וחמומור הזה אשר יקראו
כל בית ישראל בליל מ"ב וזכרנו כי היה המעשה הרע הזה בחדש תחמישו, יהפכו ה' לששון
ולשמחה. במהרה כימינו אמן בן יהי רצון!

א

שירים מהריב"ש זצ"ל.

(א)

ומי קם הזמן כיום לנגדו
ביום המחרת יכרע לרגליו
ושמש נראתה בקר בארץ
בערב נכסתה בכסות צלליו:

(ב)

לכל צרי אמצא	כי אם לנוד דודים
דאנות לבבותי	גזלו תנומתי
מדי תנומתי	אשור בהכבד
חשך בכל עתי	תרכ דאגתי
אחי היש תענוג	ומתק בסוד רע
אשב לעומתי	גם הוא לעומתי
האעלצה אחר	נודו ופירודו
שקול בהפרד	רוחי וגופתי
קה על זמן הפריד	ביני ובינהו
נאמסכה ייני	בעדו בדמעת
צורי היש חברה	לי מפרידתו
מרם אסיפתו	ערבה אסיפתי:

(ג)

קינה.

גדל מספד וקינים יעצרו
יתנו קול ובבכי ימרו
הן הכה צור בחרבו בני חילו
ובהיכלו
צמח צמח המוני וכל חילם
אחוזו שער מרומים לקול נפלם
זולתך אדונים בעלוהו
ויכלוהו
חיל בת ציון לארץ וכליון
בפשעך ומרדך באל עליון
נדחך באין און ומנוח
ותשוח
קדרות לבשו שחקים, וכוכבים
הן אראלם לבתים מחטבים
חרב בסף, שממה בחר חמד
אשור כלמד
ברכות שואה שלומים תיחלו
כי עוד תירשו שלל צר ותאכלו
צור מושיע יחכה לחננכם
ואלהיכם
זעקת שבר נשואי תלאות
ישבו ארץ וירדו פלאות
שוד ושבר בארצו ובגבולו
נצור מכל משמר
ומזו רעב וקמב מרירי
הגלה עמי ושכן חרירי
אכלו את יעקב ויכלוהו
מחרבם לא נשמר
מגדל עופל בתוכך למשגב
בכנותך בראש כל רחוב גב
הלכו לפני מרדך בלי כח
נפשך שדי המר
אספו נגהם, וצעקו בבכיה
תבנית היכל, והוכת שאיה
אל לשבתו ומעמו לא עמד
הלכו בו וריחו נמר
חזקו בנים וחכו ישועה
בתים מלאו וארץ זרועה
כי עוד חזון וירום לרחמכם
נחמו עמי יאמר:

(ד)

קינה אחרת.

לשוד עירי גדול כים שברי ולחמי רוש ותלאה:
חתמי צור חלקי ולבבי

יקימי
ותחמילמטרה אל אויבי
ארצו ובבשרי

אין מתום, ונגע נראה:

צ עדי צד
ושם בסד
והן יסדמלכת ברחובותי
רגלי פעמי מרכבותי
בציון אל עירי

פנת יקרת מסלאה:

חמודותי
ודמעותי
ובחומותילמרגיזי אל לנחלה
למכתי כי נחלה
ובית כבוד יערי

באו רבים ונכאה:

קרא אכל
וציר וחבל
כלי נבלומספד אל יודעי נהי
אל כל עובר לו יהי
לקול בוכים ובנורי

לנחלתי כי גלאה:

בריחיה
פתחיה
צמחיהארצי בעדי לעולם
נסגרו ואנו כאבלם
עבשו ועיר הדרי

נגאלה והוי מוראה:

אות נקם
לתחיקם
גמול לחיקםאקו בשעיר ובני עמון
ליום הרגה שכול ואלמון
זרוע אלי עורי

בממלכה החטאה:

בהגני
למבליגי
אזכרה נגריתבער אש בקרבי
שוד ושבר בכל סביבי
נתי ערבי ושחרי

ואשתומם על המראה:

יה הקצור
וצר יעצור
ואמקה צורקצרה ירך מפרות
בעמך בכבדות
האח בנפול נורי

החרבה אמקאה:

שבי גבור
ואם ישבור
בבית הגבורהיוקח או ימלט
מומות צר כי שולט
יקרה כי בחרי

ובכבוד משאה:

שבי נאנחה
וגם קרחה
ולשמחה
בת עמי ושק חגרי
הרחיבי כנשרי
מה זו עושה אמרי
להתקרב ותבואה:
תהי מסעד
לבל תמעד
ומגלעד
ועזר אל גולתי
ושוכבה אל נחלתי
הבא נא הצרי
לשארית הנמצאה:
חזק נמחר
ברוש תדהר
בראש כל הר
לבב נבאה להר ציון
בנות היכל ואפריון
יהיה נכון הרי
ועל גבעה נשאה:

(ה)

קינה אחרת.

ארץ הפץ נרחיק
צופים שואפים למנוחך
שלום רב קרית מלך
יהי שלום בחילך
ציון העיר ההללה
עליך רוחי הבללה
ידדון בשבי וגדוד
כי אש אכלה היכלך
לשכתי ימים מקדם
פרצתי ימה וקדם
כמה לי אשב משמים
למה קודר אתהלך
קרית משוש עיר עוז לנו
כי תם פשע רב הגלנו
יום יום שואלים בגללך
לאמר בית יי נלך
שלום מאת צבאותיך
שלוח בארמנותיך:
מאז לצבי ולכבוד
עליך לבי ידוד
ידדון כל מחנותיך
ותאכל יסודותיך:
דורות ושנות עולמים
משלתי על העמים
ציון על שוד חומותיך
על תלך ושוממותיך:
מלאה קצך וצבאך
תם עון נרצה חטאך

צורך לאור יוציאך
כי נחם את היכלך
ירפאך ממכותיך
נחם את כל חרבותיך:
בת ציון השפלי שבי
על בנים הלכו בשבי
אין שר אין שבט תומך
שיתי כליל צלך
שובי יונת חן נעצבה
שמחי כי אשים בערבה
מחרמון ושניר ישור
הרחיבי מקום אהלך
יונה מארץ אשור
תדהר וברוש ותאשור
נדהך ונפוצותיך
ויריעות משכנותיך:

(ו)

קינה ממשורר פלמוני

על פטירת הרב ר' פרץ זצ"ל, ואולי הוא
רבו של הריב"ש זצ"ל:

מתי חכמה ומזמה
קול קינה ואנינה
על חסרון הארון
ותשש כח חכמים
כיום ישירו בניהם
ונדי נשמע בפיהם
ההולך לפניהם
וכבה אור עיניהם:
איך בביתו אבל רב
ומשבילים במר עולים
ובני און חדלו און
לחסרון אבי מוסר
יום אופל וערפל
וכבה אור כוכבי אור
ותשש כח חכמים
בכו על מות אבי חכמות
ועבורים ותקופות
ומספר מר בו ואון
בקהל ובמשאון
ויהיו דראון
הרב פרץ גאון
ויקרית וקפאון
שחק וכסיליהם
וכבה אור עיניהם:
ועבורים ותקופות

המקבל פני תבל
ובין עיניו כל שני
על האל . . .
ואיך צעקה ונאקה
ותשש כח חכמים
בסבר פנים יפות
היו לו לטוטפות
בו ידים רפות
ופרץ בחוצותיהם
וכבה אור עיניהם:

ב

שירים מהרשב"ץ זלה"ה.

(א)

אמת עלה ארי עז בעלותו
ובה גבר בני אלים מצודד
ונוצח גברים יום קרב לא
והוא משך בחבלי בין חכמים
גביר רכב בחכמה במתי עש
ותם מאז ידענוהו . . .
ברוחיו המפיתים מבלי מור
אמונה הנתה רפאות בערש
ואאזור בעבות חיים ימיני
ישוה אל בני מעיו ורבים

גבירים חרדו משאנתו
כלי רשת אבל רשתו שפתו
בחרב וחנית כי פיו חניתו
ושתם בעבותות אהבתו
ושת תום מעלות על מעלתו
בתומו כל אור מאין ראותו
אבל ממפעלותיו חלבנתו
דוי אשכב לנפשי בקנותו
ואף לא ראתה עיני דמותו
בקרב מקהלות עמו כמותו:

(ב)

מר יבכיון ויהמיון —
והליל ליל בן שחר
ובנעימים נפלו חבלים
איך צור ביד צר מכרנו
שבת משוש לבנו
נחפך לאבל מחולנו:

וצעקו חוץ אראלינו
וקדרות לבשו זבולנו
וצרה כהרה תחוללנו
ויבינו הם פלילנו

שכורת יגון ויין מרורות
בכיתך קבועה לדורות
וכבוד יערך כמו יערות
ולפאר ביתר וצפירות
נוה צדק מרבץ תורות
ועוד רעות רבות וצרות
נסיר צניפות ועמרות
לזאת ונקרע כנף מעילינו:

שב"ת משו"ש

כני שעו נא ואמרר
יום מר יקבהו אורר
יום רע עון בצעי סורר
יום צר ארמנותי צורר
הצר בכל שערי צורר
הנה כגר אני מתגורר
בכמי ולבתי אעורר
לא אשמע בו קול משורר
ואותי בשלוי בעוז יפורר
וישק דמע מר ממרר
צעדי ודרכי סורר
ובביתי כל איש שורר
בחמה וסער מתגורר חץ ידרוך בגבולינו:

שב"ת

עצובת רוח אם יוכלו
לכבות יקוד בוגדים שלו
למקדש מעון אשר חללו
עזך לארץ השפילו
חשבו להשיג ושוא עמלו
יבערו באחת ויכסלו
לקול המונם שפתי צללו.

שב"ת

למעט חוסר הדר קדשי
זנחה משלום נפשי
בראש אמיר צופי ודבשי
לתנות יום ענות נפשי
כים נגרש מיט רפשי
לא אשמח אל גיל במוקשי
כי סף רכבי ופרשי

שב"ת

ונאסף ירחי ובא שמש
חייתי וטובה תשי
חגי שבתי וחדשי
שח כאבל אם צום חמישי
ואיך אגלה אחלק לבושי
ואפר מקום פאר אשו בראשי
וחמאי הרבה חללינו:

נחם נסתר מעיני
גלה וצו ישועות המוני
בן תאמץ נמע נעמי
ויבנה ההיכל לפני
וישבו בשער זקני
אז ימלא פי רנני
כי הגדיל עשות עם אמוני
כי הגדיל וכו'

(ג)

שוד ושבר קראוני
בארץ צבי אל ארץ
על הר ציון ששם
לבני ציון הוקרים
בהמתי עוד ישוכון
כל אוכליהם יאשמו

(ד)

שודד אדלי כותרי נתקו
גרה עיני כי לקח עמי חנם
ציון אמרה עובני יי
אבלים אחוזוני ורבו יגוני

חטא ישראל והיה פורה רוש
כבן יקיר עוד ירחמנו
חטאו בראש, ואמרו נתנה ראש
יתנחמו בראש, ועבור קדושם,

חטאו בעין, משקרות עינים
יתנחמו בעין, מפי עליון

חטאו באזן, ואזניהם הכבירו משמוע ולקו באזן, ואזניהם תחרשנה משמוע
יתנחמו באזן, כי הסתו עבר ואזניך תשמענה דבר:

חטאו באף, שולחים את הזמורה אל אפם, ולקו באף, אף אני אלך
עמם בקרי להדפם.
יתנחמו באף, לא מאסתים בחוביהם, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם:
חטאו בפה, דובר נבלה כל פה, ולקו בפה, ויאכלו את ישראל בכל פה
יתנחמו בפה, לבלי חק, אז ימלא פינו שחוק:

חטאו בלב, שמו שמיר לבב שובב, ולקו בלב, דוי כל לבב
יתנחמו בלב, ויאמר יושב שמים, דברו על לב ירושלים:
חטאו ביד, ידיהם דמים מלאו ורמיות, ולקו ביד, בשלו ילדיהן ידי נשים
רחמניות
יתנחמו ביד, ואל מלא כל הארץ כבודו, לקנות עמו יוסף שנית ידו:

חטאו ברגל, מעכסות ברגליהם, ולקו ברגל, על הרי נשף מתנגפות
רגליהם
יתנחמו ברגל, מה נאוו אל ההרים כספיר ויהלום, רגלי מבשר משמיע
שלום:
חטאו בזד, ואמרו כי זה משה האיש, ולקו בזד, על זה היה דוה לבנו
מבאיש
יתנחמו בזד, ואלהי ישענו, זה קוינו לו ויושיענו:

חטאו בהוא, וכחשו ביי ויאמרו לא הוא, ולקו בהוא, נהפך להם לאויב
ונלחם גם הוא
יתנחמו בהוא, ויאמר אלהיכם: אנכי אנכי הוא מנחמכם:
חטאו באש, האבות מבערים את האש, ולקו באש, ממרום שלח אש,
יתנחמו באש תנחום חביב: ואני אהיה לה חומת אש סביב:

חטאו בכפלים, חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפלים, כי לקחה מיד-
יי כפלים

יתנחמו בכפלים ממרומי: נחמו נחמו עמי:
חטאו ביש, ואמרו היש יי בקרבנו, ולקו ביש, אם יש מבאוב כמבאובנו
יתנחמו ביש, תנחום מסולה: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

ולקו בעין, עיני עיני יורדה מים
עין בעין יראו בשוב יי ציון:

עד אנה תצעק: אוי אריאל אריאל וגואלנו מעולם אתה האל
בימינו תושע יהודה וישראל ובא לציון גואל:

(ה)

שְׁלוֹמִים הִגַּלְתָּ עִיר תְּהִלָּה
שֶׁהָפְזוּרָה הָדִיחוּהָ
לִמָּה תִבְכֶּה הֲלֹא מֵרַחֲמֶיךָ
מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי

מַעֲזֵן אַתָּה הָיִיתָ
מִדֶּשֶׁן בֵּיתְךָ יְרוּשָׁן
אֵיךְ זֶה כִּמָּה זַעֲמָתָה
וְעֲשֵׂנָתָה בַּתְּפִלָּתָם

מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וכו'

בֵּן אֲמַצַּת נִמְשַׁת
וּפְרַצַת גְּדֻדוֹת צֹאן
לְמִשְׁפַּחֹת אֲדָמָה מִגֵּרָתָהּ
וּמִזִּבְחוֹתֶיךָ הָרְסוּ

מִנְעִי וכו'

צִמְחָה צָדִיק תִּצְמִיחַ
וְקָדֵשׁ קִדְשִׁים תִּמְשַׁח
אֵךְ שֶׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתָם
כֻּלּוֹ עֵינִי לֹאֵלֶהִי

מִנְעִי וכו'

אֲמִין כֹּחַ נִחְשָׁלִים
רֹאה כִּי לִקְחוּ כַפְלִים
חֲרַפְתָּם הִסֵּר וְעָנָם
שִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה תִּשְׁמִיעֵם

שִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה וכו'

(ו)

שְׁבִיָּה עֲנִיָּה בִיד שׁוֹבִיָּה
הַמְצִיקִים לָהּ וְכָל צָרָהּ
תַּחֲלִיל תִּצַּעֵק בְּמִכְאוּבֶיהָ
וּבֵת קוֹל כִּיּוֹנָה בְּמֵר סִבִּיבֶיהָ
תִּנְהַם: אוֹיֵהָ כִּי לַחֲוִיבֶיהָ יִדְיוֹת נַפְשִׁי בִּכְף אוֹיְבֶיהָ:

מַחֲמַת סָדוּם גָּדֵל עֲוֹנָהּ
נִהַפֵּךְ כְּרֹגֶעַ לֹאֲבֵל שְׁשׁוֹנָה
וּמִזְדוֹן עֲמֹרָה הִרְבַּתָּה זְדוֹנָה
לִכֵּן זָרִים שִׁבְרוּ גְאוּנָה
הֵם מֵהִרְסֶיהָ וּמִחֲרִיבֶיהָ בְּהוֹיֹת עֲנִיָּה רוּשׁ עֲנִיָּה:

עֲנִיָּה סוֹעֶרָה לֹא גָחֵמָה
כִּי רוּתָהּ בֵּית קִדְשָׁהּ שִׁמְמָה
וְיִלִּיד בֵּיתָהּ יְדוּ רִמָּה
לְהִשְׁבִּית זִבְחָהּ וּמִנְחָהּ בְּמִרְמָה
וְאֵין שֵׁם מִקְטִיר אֶת תְּלִבֶּיהָ וּמִשִּׁים קִמּוּרָהּ בֵּין כְּרוּבֶיהָ:

וְאֵיךְ יַעֲמֹד לֵב חוֹלֵת אֲהַבָּהּ
וּתַחֲזִקְנָה יְדֵי עֲזוּבָהּ עֲצוּבָהּ
בְּעַל גִּעּוּרִים תִּדְפֶּה בְּאִיבָהּ
וְעִיר נֶאֱמָנָה לְזוֹנָה חֲשֵׁבָהּ
וְהִרְבָּה כְּאֲרֵבָה אֶת יְרִיבֶיהָ אוֹכְלֵי שְׂאֵרָהּ וְעֲצִיבֶיהָ:

נַחֲמָתָה זֹאת הִיא בְּעֲנִיָּה
כִּי יֵשׁ בְּגִלְעָד צָרִי אֶל חִלְיָה
וְהִסִּירָה אֶת שְׁמֹלֶת שִׁבִּיָּה
לְהִרְאוֹת עַמִּים וְשָׂרִים יִפְיָה
לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים כָּל קְרוּבֶיהָ יִהְיוּ וְהִמָּה בִּכְתוּבֶיהָ:

חֲזָקוֹ וַיֵּאמֶן לֵב הַמִּיחָלִים
שִׁישׁוֹ מִשׁוּשׁ הַמִּתְאַבְּלִים

כי שנת רצון ושנת גאולים
הנה באה לנחם אבלים
בבוא פדות לציון ולשביה שמחו וגילו כל אוהביה:

(7)

אֶבְסוּף לַסֵּפֶר כְּבוֹד
נִפְשֵׁי לִזְמַת תְּהוֹמָה
נִאֶה לַקְרִית מִכּוֹן
זְכֵרָה לִפִּי מִדְּבַשׁ
לִקְדֵּי לִבִּי יְקוֹדִי
הִיטָה לַעֲיִים וְגַם
שִׁוְגָה וְאִם אֶקִּידָה
הֵאֵל לִנְפְשִׁי לִזְמַת
מִי יַעֲרוֹךְ לָהּ כְּבוֹד
נִפְךְ וְסִפִּיר בְּמוֹ
עֶרְךְ הִדְרָה בְּלִי
וּבְכָל גְּלִילוֹת עָרֶב
וְכִמוֹ גִּבְרַת אֲשֶׁר
כִּי הִיא לִבְרָה לְבוֹשׁ
נִרְאָה זֶה יִנּוּפֶךָ מִשׁוֹשׁ
אֲבָן שְׁתִּיָּה אֲשֶׁר
בְּרָא אֱלֹהִים יִצִּיר
בּוֹ נֶאֱצַל זֵוִי כְבוֹד
רָצָה בְּקִרְבָּה כְּלִיל
תָּמִים לֵאבוֹת כְּמוֹ
לְלֵל בִּשְׁמֵךְ יִסּוֹד
אֶרֶךְ מַהוֹרָה הִיטָה
מִשְׁכַּב מְנוּחָה אֵלֵי
נוֹפֶת קְדוּשִׁים בְּלִי
הַיִּים יִמּוֹתוֹן וְאִם
יִמִּין כְּנֶשֶׁר הֵאֵל

אֶרֶץ מִקְדָּשָׁת
תְּמִיד וְרוּחָשָׁת:
שֶׁבֶת אֱלֹהִים הִיטָה
מִתּוֹךְ וְנִדְרָשָׁת:
אִהְיָה בַּעַת אֲזַכְרָה
שִׁדָּה וְנִחְרָשָׁת:
אֵל יִחְשׁוֹב לִי לַחֲמָה
כֶּסֶף מִבְּקִשָּׁת:
גּוֹיִם וְאִיךְ אֶעֱרוֹךְ
בְּרוֹזֶל וּבִנְחָשָׁת:
נִמְצָא בִּאֲרָצוֹת אֲדוֹם
וּבִצּוֹר וּבִפְלִשָׁת:
תִּמְשׁוֹל בִּשְׁפַחָה תִּהְיֶה
חֹפֶשׁ מְלוּבִשָׁת:
תָּבֵל וְכוּ הוּא יִסּוֹד
תָּבֵל מֵאֲשֻׁשָׁת:
יִדְּיוֹ בַּעֲפֻרוֹת צִבִּי
נֶפֶשׁ וְנִפְרָשָׁת:
אָדָם וְהֵבֵל וְאִישׁ
עֲבוֹת מִשְׁלָשָׁת:
תָּבֵל וְלֹא גִשְׁמָה
מוֹכָה וְנִעֲנָשָׁת:
אֲבוֹת אֲזִי נִבְחָרָה
תִּרְקִיב וְעוֹבִשָׁת:
בָּהּ נִקְבְּרוּ עוֹד לִקֵּץ
נֶעַר מִחֲדָשָׁת:

לְעֵנֶשׁ מִדְּבַר לִשׁוֹן
כִּי לֹא לְיוֹשְׁבִים תִּהְיֶה
רַבַּת אֲמַת הִיא כִּבְת
בָּאֵל מִקִּיָּאָה כִּסִּיר
הָוִסֶר בְּלִי מִצָּאוֹ
בְּדִבְשׁ וְחִלָּב וְכֹל
זָרַע לְשׁוֹמְמִים הֵלֵא
בָּהּ נִעְזְבָה אֲזִי תִהְיֶה
קָנָאוּ בְּלֹא אֵל לֹאֵל
שִׁלְחָה אֲרִיּוֹת אוֹיֵל
לְבַחֵר מַחֲזוּזָה לְבֵית
נִסְךְ וְסוֹד מִתְּכַת
צֶדֶק בְּקִרְבָּה בְּלִי
עוֹן וְחֲטָא נוֹשָׂאָה
הַמָּאֵת וְאִם אֶדְמוּ
סוֹד זֶה וְעֵין מִקְרָדִים
אֲמָנָה שְׂכִינָה בְּתוֹךְ
שִׁחַק וְנֶר מַעֲרֵב
בֵּית אֵל מִכּוֹון לְמוֹל
בּוֹ הִתְפַּלֵּט כְּמוֹ
גִּיא מַחֲזָה נִקְרָאָה
נִפְלְאָת לְחֹדֶד מֵאֵד
דִּינִי נִפְשׁוֹת וְכֵן
הִדְרָה וְיִתֵּר שִׁאָת
הַכֶּשֶׁר נִסְכִּים וְזֵית
לֵה כִּי בַעֲץ טוֹב בִּגְן
וְלִפִּי קִצִּירָה יִהְיֶה
כִּי הִיא תִּבְכֵּר וְכֹל
זִבְחֵי קִדְשִׁים הֵלֵא
כִּי צֹאֵן וּבִקֵּר רָעִי
חֲסֵד אֱלֹהִים עָלֵי
פּוֹקֶדֶם בְּכִנִּים וְאִם
טַח מִקְרָאוֹת עֵין אוֹיֵל
מִצּוֹת מֵאֵד רִמְכָּה

סִרְהָ בְּאִבְנֵי יִקְרָה
אוֹכְלָה וְחוֹלֶשָׁת:
מֶלֶךְ לִזְמַת מִקְרָדִים
חִלְאָה וְנִבְאִשָׁת:
הוֹשֻׁכִּים בָּהּ אֵבֵל
טוֹבָה מִקְמִשָׁת:
תּוֹמִיף וְאִם נִעְבְּדוּ
מֵהֶם וְנִמְשָׁת:
מִשְׁפָּט בְּלִי יִדְעוּ
לְכַתּוֹשׁ בְּמִכְתָּשָׁת:
עוֹלָה וְאִשָּׁה וְזֵין
תִּנּוֹר וְמִרְחָשָׁת:
יִמִּישׁ וְיִלִּין קָבִי
לַעֵם וְכוֹבִשָׁת:
תִּלְבִּין וְהוֹרִית תִּגְלָה
אִיךְ זֶה מִכְתָּשָׁת:
עֵמָה וְעֵדוֹת בָּאֵשׁ
מֵאִיר כְּנִבְרָשָׁת:
שֶׁאֵר שִׁחְקִים עֲלֹת
דֶּרֶךְ מִפְּלִשָׁת:
כִּי לִנְבוּאָה לְבַד
רַעֲיוֹן וְלוֹמִשָׁת:
מִקְרָא יִרְחִים וְכֹל
לִזְכָּחָה וְיִוִּרְשָׁת:
שֶׁמֶן מִנְחוֹת וְנֶר
הֵאֵל מִשְׁרָשָׁת:
חִשְׁבוֹן תְּקוּפוֹת לְבַד
בִּלְתָּה מִלְקָשָׁת:
חִבְרוֹן לִזְמַת נִבְחָרָה
עוֹשֶׂה וְרוֹכֶשָׁת:
שׁוֹכְנִים בְּתוֹכָהּ וְהוּא
נִפְשָׁם מִיֵּאֲשָׁת:
נוֹמֵשׁ מְגוֹרָה כְּמוֹ
מִדָּה וְנִמְשָׁת:

י אות ענוש לין אשר
מורד בזוגי, בזה
כ דמות פלאים יהי
חיל האמורי לזאת
ל לחוך עפרה הלא
היום, ואם היא ביד
מורש עדי עד לעם
אך אם ברית ישמרו
נאווה למי יאתה
לא יתנו אל ילד
ס ודו לעם זו הלא
בחר בורה כמו
ע ל יד גביר נאמן
הווה בפשעה הלא
פ לא אשר לא לכל
נער בים סוף ועם
ציר מן ומי הבאר
דת נתנה רעשה
קרן לסיחון ועוג
ארצם וכי לוחמה
ך צוא תרצין ושוב
האל ועת נלקחמו
שוא יחזו קוקמים
שדי עדתי, ולא
ת חיל גברת ביד
מאז שמנה, והיא
אווה לבנים אשר
רגלם נתונה כמו
נפשי לציון מאד
תמצא, ולא רבקה
יום התרבה הלא
צור מעמירה והיא
שפך כבדי אלי
עיני בדמעה עדי

מוציא עבדיו, וזוג
אשה מגורשת:
נגע בקיר עת מצוא
תפץ ונמשות:
עובדי אליל יהמו
ישר מעקשת:
קדוש הלא נתנה
כדת מפורשת:
בלתי לבן אוקבים
בית מחופשת:
גלה אלהים ולא
עור מגששת:
הכה למתרי ביד
כשלה ונוקשת:
גוי נעשה יום אשר
עבר ביבשת:
ושליו וענן ויום
ארץ מגועשת:
נגדע ואז ורשו
יד אל ומורשת:
חמה לספר כבוד
תדום ומחרשת:
אך תחזה מחזה
בהם מנחשת:
שפחה, אשר היתה
רזה וכוחשת:
גלו בארץ נדוד
ברזל ובנחשת:
תהמה, ומזור בלי
גם לא מקבשת:
נמלאת בכל מחמד
היום מרששת:
ארץ וגם נגרה
עתקה ועוששת:

מבז אמתו אשר
תחמול, ותשוך כמו
עד מה אלהים אהי
יומם בחשך הלא
ויפלחו אויבי
חמלו, ואהיה אני
נקם לאויבתך
תהנה, והתיצבה
הפצה להשלים אני
און בקרבה ורע
זכרה לרעה, ידיד,
תלבין לבנים וקש
קרוב ישועה אלי
תתן ליושבה בתוך
נחם אבלים ואור
אויבים כמו יום תהי
צרים אשר בוקסו
מהר, ורשעה אלי
חוושה עתידות אלי
תשבור וימלמו
אבלי לששון הפוך
נפש ישמח אשר
בלתי בעוז אדרכה
הקר מעונה תהי
נדחי תכנס ואז
כסף, ערים ועל
קץ לא יכזב לזאת
מועד ישועה ואם

תרדה בפרך ולא
אפעה ומפרשת:
נשכח וכי תאנה,
ידי ממששת:
כליות חסירי ולא
מצב לבן קשת:
תשיב אשר שוא וריק
לדיב ורונשת:
שלום אדבר והיא
הונה ורוחשת:
אקבת כלולות, לעת
היתה מקוששת:
מתאבלים, גם פאר
אפר ומרפשת:
יורח עליהם, ויד
חשך מפגשת:
מקדשך אל, תכל
תחפור ומבאשת:
עם שבעו בוז, ופח
מבור ומרשת:
גואל לציון תגל
הומה ורועשת:
על במתי אויבי
תחתי ונבאשת:
גוים יביאון עלי
כרכר ודבשת:
תוך קאסרי אקו
תאחר ובוששת:

(ח)

אֲדֹנִי חֲזָקִי אֲרַחֲמֶךָ
אֲזִרְנִי חֵיל בְּתַעֲצוּמֶךָ

גִּזְרָאוֹת בַּצֶּדֶק נִכְבְּדוֹת
עָלִי אֱלֹהִים שִׁיר יִידוֹת

יְהִי מִלֵּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ
שָׁמַיִם פְּלֹא וְהוֹדוֹ

שָׁלַח יְגוֹן בַּעֲצָמַי וִירָדָה
אֶל פֶּתַח לִי וּמִצְרוֹת פֶּדֶה

בְּלוֹמֶרְךָ אֵל בֶּן אֲמִצַּת לֶךְ
אִם לַחֲסֵד אִם לְמִשְׁפַּט פֶּעֶלְךָ

עֲבֹדְךָ רַעַד יֵאָחֲזוּ
חֲמָאוֹ מוֹדָה וַיִּצְרוּ יַעֲזֹבֵנוּ

וְאַתָּה צוֹר יִשְׂרָאֵל וּנְצַחֶם
אֲשֶׁר בְּךָ יִרוּחֶם

לְתַקּוֹ מוֹרְשָׁיו וּבִצֵּר פִּקְדוֹךְ
וּכְאֲשֶׁר בְּתוֹךְ קָהֵל יִכְבְּדוֹךְ

בִּצֵּר לִי עֲנִנֵי בְרוּחָה
פְּרִי שִׁפְתֵי זִכָּה וּמִנְחָה

רֹכֵב עֲרֻבוֹת לֶךְ אֲצַלְצֵלָה
וְכָל יְמֵי צָבָאִי אִי־חֵלָה

צִרִי לְמוֹזוֹר זַעֲמֶךָ
וּבַעֲת תִּכְנִיעַ קִמְיֶךָ

בְּמֶלֶךְ אֲמוּלָה לִפְשָׁעִי לִבִּיתִי
בְּדַמְעֵתִי אֲמַסָּה מִמֶּתִי

אֲשַׁתְּחוּהָ לְהַדוּמֶךָ
אֲרוּמֶמְךָ אוֹדָה שְׁמֶךָ:

תַּעֲנֵנִי בַעֲת חֲרָדוֹת
לְדִרְיֶךָ אִשְׁלֵם תּוֹדוֹת:

וּבִשְׁחָק נֶאֱמַן עָרוֹ
יִדְּוֵנוּ לִי חֲסִדּוֹ:

אֶת נַפְשִׁי לִקְחָתָה צוֹדָה
שְׁלַעֲרֵי צֶדֶק אֲבֹא בָּם אוֹדָה:

לְרַגְעִים תִּבְחַן בַּחֲבִלְךָ
בְּלוֹדִים אֲנַחֲנוּ לֶךְ:

עֲוֹנוֹת נַעֲרִינוּ מִן תּוֹרִישֵׁנוּ
עַל תּוֹדָה יִקְרִיבֵנוּ:

תַּעֲנֵה דָל עַל רַעְתּוֹ נָחֵם
לְמוֹדָה וְעוֹזֵב יִרוּחֶם:

יִשְׁתַּחֲוֶה לֶךְ וַיַּעֲבֹדְךָ
לְפָשׁוֹ בַּחֲיִי יִבְרַךְ וַיּוֹדְךָ:

לִפְנֶיךָ לֹא אֲגַרֵּעַ שִׁיחָה
בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַכֵּחָה:

מֶה בָּצַע בְּרַדְתִּי לְשֹׁאֵלָה
רַפְּאִים יִקְוֶמוּ יוֹדֶךָ מִלָּה:

אֲתָה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ
צִדִּיקִים יִדְּוֶנוּ לְשִׁמְךָ:

עַל יִצְעוּי זִכְרָתִי וּנְכַחֲלָתִי
בְּתוֹדָה אֲנִי חֲמַאֲתִי:

חַוְּשָׁה לַעֲזֹרָת לְמוֹדֶיךָ
וּנִגַּד זִקְנֵנוּ יִכְבְּדְךָ

שְׂדֵי כִי נַעֲבֹדְךָ
חַי חֵי הוּא יוֹדְךָ:

חֲסִדֶיךָ הִקְרָה מִמְרוּמֵים
קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים

זָכְרָה לְבְרִית תְּמִימִים
אֱלֹקִים יוֹדֶךָ עַמִּים:

(ט)

שׁוֹבָה שְׁבִיתֵנוּ
בְּנֵאוֹת נוֹה שְׁלוֹם

וּבְגִיל וּבִשְׂמֵחוֹת
נִשֵּׁב וּבִמְנוּחוֹת:

בְּיוֹם בִּשְׁשׁוֹן מִד־
נִשְׁאָב בְּיוֹם תִּאֲסֹף

מַעֲיָן יִשׁוּעַתְךָ
שִׁוִּית מְנוּדָחוֹת:

עַתָּה חֲסִתִּיו יַעֲבֹר
יִקְרַב וְאֵז נִשְׁכֵּן

מִהַר וְעַתָּה זְמִיר
הִשְׁקַט וּבִמְנוּחוֹת:

וְכִרְאֵשׁ שְׂמֵחוֹת אֵת
נַעֲלָה בַּפְתּוּחִי

צִיּוֹן כְּמוֹטָפוֹת
חֻתָּם מִפְּתָחוֹת:

לְשִׁיר זְמִירוֹת בֶּן
לְעֵד שְׁמֶךָ מֶלֶךְ

יְשִׁי וַיִּשְׁתַּבַּח
גָּדוֹל בְּתִשְׁבָּחוֹת:

(י)

יְשִׁי שְׁלֵם אֵל בְּכָל שִׁירָה מִיוֹפֵה
וְאֲשֵׁרֵי הַמַּחֲכָה וּנְפִשׁוֹ מִצַּפָּה

אֲשֶׁר אֲסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוֹסוֹת
כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חוּפָה

יְשִׁי מֶלֶךְ גָּדוֹל בְּמַהֲלָלִיו יִדְעָתִיו
לִי דְבַר עוֹלָמִי יִצְרָתִיו אֶף
עֲשִׂיתִיו

שֶׁהִכָּל בְּרָא לְכְבוֹדוֹ

כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וּלְכְבוֹדִי בְּרֵאֲתִיו

יְשִׁי עַד שֶׁהִמְלִיךְ בְּמַסְכּוֹ
גִּלְמִי רֵאוּ עֵינָיו וּלְכוּ

יִצֵּר אֶת הָאָדָם
וַיּוֹצֵר רוּחַ הָאָדָם בְּקִרְבּוֹ

יש' ליתפאר עשה עזר כנגדו הודו
 בנות
 בנין מפואר מחוץ ומבית
 והתקין לו ממנו בנין עדי עד
 כתפארת אדם לשבת בית
 יש' נוצר האדם בידו רוחי ונשמתו
 תדבק לשוני לחכי ושפתי
 משמח ציון בבניה
 אם לא אעלה את ירושלים על
 ראש שמחתי

יש' בנן עדן מקדם מלאה תהלה
 בקול רנה ותהלה
 רעים אהובים שמח שמחם
 קול חתן וקול כלה

יש' גורא ומהלל בכל שיר וזמר
 מרוקח
 עינו למובה על חתני יפקח
 אשר ברא ששון ושמחה
 ושמח את אשתו אשר לקח

יש' צמח צדיק צמיח יאיר חשבנו
 קח מפנינו ברכה שי נסכנו
 האל המלך
 ישתבח שמך לעד מלכנו:

מ"י העיר.

שירי הריב"ש זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: בתים אלו שלחם אדוננו וגאוננו מורינו הריב"ש
 ולח"ה אל מעלת החכם המובהק ר' שלום בוז'ר אבא מארי אבן כספי ז"ל
 לשבחו על דבריו בהוראה שהוציא מפלפולו. ובאה כנגד דברי בוגד'א ז"ל שהתרים
 דברים כנגד הרב ר' יצחק ז"ל (הריב"ש) ע"כ. תם אני ולא אדע מי הוא זה בוגד'א
 הנז', אשר ב"ס היה נמנה בין חכמי הזור הזהוה, כאשר תוכיח ברכת המתים ז"ל
 הנוספת על שמו. אודה ולא אבוש כי לא שמעתי בלתי היום כי אחד מחכמינו ז"ל
 נקרא כן. ואולי הוא החכם מאישטרי בוגד'יש בוגד'וי או בוגד'ואה הנזכר בספר
 שו"ת הריב"ש ז"ל סימן קע"א, וש"ס נפל בכ"י.

משקל השיר הזה הוא ההוג (ج) ראה מ"ש על אדותיו ירדו נפשי הרב הר"ר
 חיים בראדי נ"י בספרו האשכנזי ע"ד "המשקל בשירי ר' יהודה הלוי ז"ל".

(Studien zu d. Dichtungen d. J. Halévi) צ" 31.

שיר ב'. משקל השיר הזה הוא הבסיס (بسيط) ראה מ"ש ירדו החב"ד המוב
 בס' הגיל צד 30 אות C. בכ"י רשום עליו "הריב"ש על קורות הומן".
 והוא ע"ד שירי הפרידה אשר חברו משוררנו הקדמונים ז"ל.

בית ב'. אשור כמו אראה, ור"ל מדי יושן אהובי, יראה לי כאלו חשך אפלה יסובבני.
 בית ג'. ג"ל שצ"ל: אחי היש תענוג ימתק כסוד נע, לפי המשקל והענין תחת ומתק
 בסוד. גם הוא לעומתי כן תקנתו ת' או אשר בכ"י.

בית ד'. האעלצה וכו' ר"ל הנכון לו לשמות אחרי אשר נספר ממנו אהובו והרחיק
 נדוד איכה יעלו לבו עוד, והוא דומה עתה לאיש בלי רוח כי ירדו זה
 היה נשמתו. וההפלה הזאת להמשיל את פרידת רעים לפרידת הנפש מן הגוף מצויה
 היא הרבה אצל משוררינו הקדמונים ז"ל. וכן אמר הרמב"ע ז"ל, למשל:

אתמה לדודים חברו איך נועו ולאחבים התפרדו איך חיו!

(במכד"ע Monatsschrift שנה מ' צד 36 ראה הערות החב"ד המו"ל שם).

ואמר עוד ער"ו בס' התרשיש שער ו':

היחיה מחצית לבי בארץ ומחציתו יהי שוכן באפסו

ואיך יחיה בלי פניו ובלתו בעולם אין להחיותו באפסו:

בית ה'. ביני ובינהו, כן תקנתי לפי המשקל ת' ובינו.

בית ו'. שרם אסיפתו, ר"ל נעים לו לנוע לפני העהו למען לא יצטער עליו. וכן יסופר

כי המשורר הצרפתי Racine אמר לפני מותו אל ידידו Boileau: "מאשר

הנני בהאספי לפניך".

שיר ג'. משקל השיר הזה הוא בכל בית ארבע תנועות יתר ותנועה ויתר וב"ת בשתי הדלתות הראשונות ובשני הסוגרים הראשונים: ד"ת יתר ותנועה ויתר ותנועה. ד"ת יתר ותנועה יתר וב"ת בדלת וכן בסוגר מן החרוז הג'. ד"ת ושש תנועות בסוגר הרביעי. המשקל הזה נפקד מקומו בס' ידירי החב"ר הנ"ל ולכן לא ידעתי אכנהו. על השיר הזה רשום בכ"י: קינה למורנו הרב הגדול כמוהר"ר יצחק בר ששת ולח"ה. וכאשר יראה הרואה שם הרב המחבר חתום בראשי הבתים.

בית א'. חרוז א' יעצרו ועקת שבר עדיה (ישעיה מ"ו ה'). חרוז ד' נצור מכל משמר עדיה (משלי ד' כ"ג).

בית ב'. חרוז א' צחה צמא המוני עדיה (ישעיה ה' י"ג). חרוז ג' וולתך ארונים בעלוהו עדיה (שם כ"ו י"ג). אכלו את יעקב תיבת את איננה בכ"י והוספתיה מסברא בעבור המשקל. חרוז ד' לא יתכן כי המשורר כתב ויכלוהו פעמים ולכן גיל לתקן ויכלוהו ת' ויכלוהו השני והוא עדיה: ולא יוסיפו בני עולה לבלותו (דו"א י"ז מ'). ואחרי כתבי זאת בא לידי כ"י אחר אשר בו נמצאה הקינה הזאת, ותחת ויכלוהו הראשון כתוב ואכלוהו, ובס' טעות הוא. מתרבים לא נשמר, עדיה (שמואל ב' כ' י').

בית ג'. מגדל עופל זה בית המקדש שהיה גבוה. חרוז ב': בבנותיך בראש כל רחוב נב עדיה (יחזקאל מ"ז ל"א). חרוז ג': נדחך וכו' עדיה (איכה א' ו'). חרוז ד': שדי המר (רות א' כ').

בית ד'. וכוכבים תקנתי ת' וכו' כוכבים שהוא נגד המשקל. חרוז ב': הן אראלם צעקו עדיה (ישעיה ל"ג ו'). חרוז ג': חרב בסף עדיה (צפניה ב' י"ד). ומעמו לא עמד גיל שצ"ל בלי עמד בעבור המשקל. חרוז ד': אשור כלמר (יחזקאל כ"ז כ"ג). וריחו נמר, בכ"י וריחו לא נמר עדיה (ירמיה מ"ח י"א) ובס' ש"ס הוא אשר עליו נאמר: כל המוסף גורע, כי באמת התיבה "לא" תשחית הכונה ולכן השמטתיה. ואמנם נוכחתי לדעת אח"כ מן הכ"י השני הנ"ל, כי קלעתי אל משרת האמת ושחתי בכ"ה. ואולם בכ"י החרוז הוא נגד המשקל ואין בירי לתקנו.

בית ה'. חרוז ג': צור מושיע יחבה לחננכם וכו' עדיה (ישעיה ל' י"ח) ואמנם בעבור המשקל צ"ל אולי לתנוקכם ת' לתנוקכם הכתוב שם [ואולי אין צריך לתקן ועיין הטעם בהערה לבית ו' שיר ד' הסמוך]. חרוז ד': הוא עדיה (ישעיה מ' א'). נחמו נחמו כן הוא בכ"י, ומפני המשקל השמטתי אחד מהם.

שיר ד'. משקל השיר הזה הוא יתר וב"ת ושש תנועות, ובסוגר שש תנועות יתרות, ולא אדע אכנהו מן הטעם הנ"ל בשיר ג'. ונמצא גם בכ"י.ש. וחתום בו "יצחק ברבי ששת חוק".

בית א'. ידחני (איוב ל"א ל"ד). ותחתני ארגו עדיה (חבקוק ג' מ"ז). בית ב'. צעדי צד עדיה (איכה ד' ח"י) ומפני המשקל אולי צ"ל כְּתִלְךָ ת' מלכת, ושם בסד וכו' עדיה (איוב י"ג כ"ו). לפי המשקל צ"ל או רגלי או פעמי רכבותיו ולא שניהם יחדו. והן יסד בציון (ישעיה כ"ח מ"ז). אל ערי בכ"י ומ"ס הואותקנתי עירי. בית ג'. למרגנוי אל עדיה (איוב י"ב ו'). נחלה — נחלה הוא ממין התננים ובית כבוד יערי זה ביהמ"ק (מ"א ד' ב'). באו רבים ונכאה עדיה (דניאל י"א ל'). ונלאה עדיה (תהלים ס"ח מ"ז).

בית ה'. בריחיה וכו' עדיה (יונה ב' ו'). ננאלה והוי מוראה (צפניה ג' א'). בית ו'. להתיקם ליום הרגה (ירמיה י"ב י"ג). זרוע אלי עורי (ישעיה נ"א מ'). בממלכה החטאה (עמוס מ' ח').

בית ו'. בהגיוני: היתר שנה מקומו פה, ובמלת אונקרה, ובתחלת הבית הסמוך, והקם רגל פאלתח תחת מלאכיו. והוא ב"ס אחר מן הרבנים אשר נהגו בהם המשוררים היתר בשעת הדחק (licentia poetica). למבליני שור עדיה (עמוס ה' מ'). ואשתומם על המראה (דניאל ח' כ"ז).

בית ח'. וצר יעצור פי ימשול כמו זה יעצור בעמי (ש"א מ' י"ז). ואמרה צור וכו' עדיה (יחזקאל כ"ז ב').

בית ט'. שבי נבור ושבי אשר בסמוך הוא ע"ד התננים. החרוז הראשון הוא עדיה (ישעיה מ"ט כ"ד). ובסוגר משאה (ישעיה ל' כ"ז).

בית י'. נאנחה. יש פה תנועה אחת יתרה על המשקל ואין בידי לתקן. וגם קרחה וכו' עדיה (מיכה א' מ"ז). ולשמחה מה זו עושה. לשון הכתוב הוא (קהלת ב' ב'). תקרב ותבאה (ישעיה ח' י"ט).

בית י"א. ושובבה אל נחלתי עדיה (ירמיה ג' י"ט). ומגלעד הבא נא צרי עדיה (ירמיה מ"ז י"א) לשארית הנמצאה (מ"ב י"ט ד').

בית י"ב. חוק נמהר, כן הוא בשני הכ"י עדיה (ישעיה ל"ה ד') ולדעתי ש"ס הוא פה וצ"ל חוק ומהר. (ציווי מן הקל) לבב נכאה וכו' ובלתי התיקון הזה יהיה הבית משולל החבנה. ולבב נכאה הוא כמו נכאה לבב (תהלים ק"ט מ"ז) ונכתב כן בעבור המשקל. ברש תהר (ישעיה מ"א י"ט). בראש כל הר וכו' עדיה (שם ב' ב'). ועל גבעה נשאה, בכ"י:ש. ועל כל גבעה נשאה, כלשון הכתוב (שם ל' כ"ה) ואמנם הוא נגד המשקל.

שיר ה'. סימן השיר: "אני יצחק בר ששת" והוא שיר פשוט בעל שמנה תנועות בדלת ו' בסוגר, בשני החרוזים הראשונים; וז"ת בדלת ו' בסוגר בשני החרוזים האחרונים, בכל בית ובית. ונדרסם באיות שינוים מן הכ"י בסוף ספר חמש תעניות (דפוס ליוורנו) ושם רשום עליו: קינה להריב"ש למנחת תשעה באב.

בית א'. לאמרי בית ה' נלך עדיה (תהלים קכ"ב א'). שורה ג' תיבת "מלך" חסרה בנדרסם והוא טעות המדפיס. שורה ד' (שם שם ו').

בית ב'. העיר ההללה (יחזקאל כ"ז י"ז). שורה ב' רוחי חבלה (איוב ל"ז א'). שורה ד': ותאכל יסודותיך עדיה (איכה ד' י"א).

בית ג'. חשבת ימים מקדם וכו' (לשח"כ: תהלים ע"ז ו'). שורה ב': פרצתי וכו' עדיה (בראשית כ"ח י"ד). שורה ג': נקדתי משמים עפ"י הפסוק (יחזקאל ג' מ"ז) ובכ"י: משמים והוא נגד החרוז. שורה ד': על תלך. בנדרסם: חלך, והראשון נכון. בית ד'. עיר עו לנו (ישעיה כ"ז א'). מלאה קצף וכו' עדיה (שם מ' ב'). שורה ד': נחם את היכלך, בנדרסם: רחם; נחם את כל חרבותיך, הוספתי תיבת "את" בעבור המשקל, בכ"י איננה, והשירה הזאת היא עדיה (שם נ"א ג') ולכן לדעתי נוסחת הכ"י, נחם פעמים היא הנכונה.

בית ה'. הבית הזה תמוה הוא בעיני, כי איך אחרי הנחמה ישוב עוד לקונן! שורה א': השפילי שבי, בנדרסם שובי, וגירסת הכ"י היא הנכונה כי הוא לשון

הכתוב (ירמיה י"ג ח'). שביישובי מלים נצמדים. שורה ב': מה אשנה לך (איכה ב' י"ג). שורה ג': אין מקום יריעותיך (ירמיה י' ב'). שורה ד': שיתי כליל וכו' עד"ה (ישעיה מ"ז ג'). הגרי וכו' עד"ה (שם מ"ז ג'). בית ו'. שורה ב': אשים בערבה וכו' לשון הכתוב (ישעיה מ"א י"ט). שורה ד': הרחיבי מקום אהלך וכו' (שם ג"ד ב').

שיר ו'. נמצא רק בכ"י ורשום עליו קינה. ונראה לי כי נוסדה על פטירת הרב הגאון רבינו פרץ הכהן וצ"ל רבו של הריב"ש ז"ע ומי יודע אם איננה מעשה ידי הרב הזה האחרון וצ"ל. משקל הקינה הזאת הוא שש תנועות בכל חרו. ומספר המורים איננו שווה בכל הבתים. כי בראשון מנינם ארבעה. בשני ששה. ובשלישי חמשה.

בית א'. שורה א': המלים "ביום ישירי בניחם" תמוהים הם בעיני כי מה לשיר את הקינה? ובאיות יום הכתוב מדבר? ולדעתי צ"ל היום ישאו בניהם עד"ה (יחזקאל כ"ז ל"ב). שורה ג': הארון החולך לפנייהם, הוא רבינו פרץ ו"ל הנמשל לארון התורה אשר היה הולך לפני מחנה ישראל.

בית ב'. שורה א'—ג' און, און, און, מלים נצמדים. הראשון מלשון בן אוני (בראשית ל"ה ח'). השני מלשון עושר כמו מצאתי און לי (הושע י"ב ט'). והשלישי מלשון כח עד"ה: ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ' כ"ח). שורה ו': עד"ה (שם י"ג י').

בית ג'. המקביל פני תבל ר"ל שהיה מברך על הרעה כשם שברך על הטובה כמ"ש ר"ל (ברכות ל"ג ב'). שורה ד' בכ"י: על האל בו ידים רפות חרוו אחר, והרואה יראה כי נלקה בחסרון, וע"כ חלקתיו לשנים: על האל... (דלת). בו ידים (סוגר) והוא עד"ה (ישעיה ל"ה ג'). שורה ה': ופרץ בחוצותיהם, לשון נופל על לשון.

שירי הרשב"ץ וצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: "בתים שלחם החכם הגדול רבינו שמשון ו"ל". ואין ספק כי ט"ס הוא. וצ"ל רבינו שמשון והוא הרשב"ץ ו"ל. יען אשר לא שמענו בלתי היום כי היה בארצנו רב גדול בשם שמשון. ואם אמנם מצאנו בלחקת המשוררים הקדמונים ו"ל פייטן אחד בשם כזה (ר' שמשון העולה לארץ הצבי עיין טל אורות ס"י פ"א) לא אדמה כלבכי כי הוא מחבר השיר הזה. כי הסופר בעל הכ"י אשר לפני היה בלי תפונה יליד עירנו אלג'ר ומשרתו היתה לקבץ בילקוטו את שירי רבותינו וצ"ל אשר אור תורתם זורה עלינו פה. ע"כ החלמתי שצ"ל שמשון ה' שמשון, (והשי"ן והעי"ן תתחלפנה בנקל בכתב רש"י) והוא הרשב"ץ ו"ל. אבל למי שלחם, זאת לא ידעתי, ואולי ימצא כ"י אחר אשר בו נעתק זה השיר ונרשם עליו לשם מי נוסר. משקל השיר הזה הוא כמשקל השיר א' הנזכר למעלה. במחלקה הראשונה. חרו ד' והוא משך, בכ"י: והמשך, ותקנתי לפי המשקל. חרו ו': בכ"י אחר "ותם מאז ידענוהו" נמצאת מלה בלתי מובנה, ואולם אחרי השקפות רבות עלה בירי לקרות "וקדר" ולדעתי הוא נכון לפי הענין והמשקל. אבל לא ארחיב להחליט כי היטבתי לראות ע"כ לא כתבתי בנוף השיר. חרו ט': ואזור, בכ"י ואחזור והוא

ט"ס. בעכות חיים. אולי החכם אשר נכבדות מדובר בו בשיר הזה היה שמו "חיים" ונרמו פה. חרו ו': ע"ד מאמרם ו"ל: ירבו כמותו בישראל, והמשורר מבקש כי בני החכם, אשר אליו שלח את חרוויו, יהיו רבים ודומים לו בקרב קהלתו.

שיר ב'. רשום עליו בכ"י: קדישו, וחתום בו בראשי הבתים: שמעון בן צמח בהבית האחרון. והוא שיר פשוט בעל שבע תנועות בדלת וכן בסוגר, וכו. הראה הרב המחבר את כחו הגדול במלאכת החרו (Rimes), כי מלבד הבית הראשון בכל בית ובית הדלתות וכן הסוגרים חרוו אחד לחם, והוא נפלא באמת.

בית א'. שורה ד': בכ"י ויכינו הם פלילינו, ובי"ס ט"ס הוא, ואנכי תקנתי ואויבינו עד"ה (דברים ל"ב ל"א). שורה ה' (איכה ה' מ"ו).

בית ב'. חמש קראוך וכו' ע"ד מ"ש ר"ל (תענית פרק ד' משנה ו'). שורה ב': ע"ד מ"ש ר"ל ע"פ ויכנו העם כלילתה הווא (במדבר י"ד א') בענין המרגלים. אמר

הקב"ה אתם בכיתם בכית של חנם לפני, אני אקבע לכם בכית לדורות (במדבר רבה פרשה מ"ז אות ב'). שורה ד'—ה': ולפאר ביתר וכו' כדאיתא בתענית כ"ז ע"ב:

כתשעה באב נלכדה ביתר (בחרבן בית שני). ונחרשה העיר, עד"ה (ירמיה כ"ז י"ח). בית ג'. מני שעו עד"ה (ישעיה כ"ב ד'). שורה ב': יום מר וכו', עד"ה (איוב ג').

שורה ג': עון בצעי סורר, גיל שצ"ל צורר עד"ה (הושע י"ג י"ב). שלשה פעמים נזכרה מלת צורר בבית הזה בצד"י, ופעם בסמ"ך, ופעם בש"יין שמאלית והוא

ע"ד התנאים. הראשון מן צורר עון אפרים (שם שם) השני כמו צורר היהודים (אסתר) וצר מן צרים עליך את העיר (שופטים ט' ל"א) השלישי כמו: בלכתך לא יצר צערך

(משלי ד' י"ב) או כמו הצר הצורר (במדבר י' ט') ואז מלת צערי הסמוכה לו איננה רבוקה עמו. הרביעי עד"ה: (איכה ג' י"א). והחמישי כמ"ש (אסתר א' כ"ב). ואותי בשלוי בעוו יפורר עד"ה (איוב מ"ז י"ב). שורה ו'—ז' מתנורר הראשון כמו מתנורר

עמה (מ"א י"ז ב'). והשני עד"ה (ירמיה ל' כ"ג). וכבר ידענו כי הרשב"ץ ז"ע היה כחו רב בשירים המשותפים כאשר כתב ר' יעקב גבישון ו"ל בספר עומר השנחה

(דף קכ"ה ע"ב).

בית ד'. בשליש כלו עד"ה (ישעיה מ' י"ב). שורה ב': בוגדים שלו עד"ה (איכה א' ה'). שורה ג': עדיך אשר נצלו עד"ה (שמות י"ב ל"ו). שורה ה': יבערו וכו' עד"ה (ירמיה י' ח'). שורה ו': שפתי צללו (חבקוק ג' ט"ו).

בית ה'. שורה ב': עד"ה (איכה ג' י"ז). שורה ה': אגלה אהלך בן תקנתי עפ"י הפסוק (בראשית מ"א י"ד) תחת אהלך אשר בכ"י.

בית ו'. נוחם נסתר (הושע י"ג י"ד). וקץ אשר נסתר, אולי צ"ל נסתם עד"ה (דניאל ח' כ"ו) למען לא תהיינה שתי מלות שוות ובהוראה אחת בחרו אחד, כי

אין דרך המשוררים לעשות כן. שורה ג': צבי וכבוד צמח עד"ה (ישעיה ד' ב'). שורה ד': ואילו יקרע חלוני עד"ה: (ירמיה כ"ב י"ד). שורה ו': או ימלא פי רנני

וכו' עד"ה (תהלים קכ"ו).

שיר ג'. חתום בו שם המחבר: שמעון, וכל שורה היא בת שבע תנועות בדלת וכן בסוגר. ונמצא גם בכ"י השני, וכו. רשום עליו. קינה קודם ההפסדה להרשב"ץ

ולד"ה "אמנם יש עוד שם בית אחר אשר לא נזכר בכ"י הראשון. אבל מרי התכוננתי אליו נוכחתי לדעת כי אין לו יחס עמו, אף כי נשקלו שניהם בפלס אחד; יען כי מספר חרוויו לא יתאים עם מנין טורי הבית הראשון, וגם כי בראשיהם נחתם:

בן הרב רבי שמעון נרו חוק" וזו עדות נאמנה כי לא חברו הרשב"ן ו"ל. והנני להזכיר פה את הבית הזה:

בניך אל עד מתי	יובישום רוכבי סוסים
נרקעו כמו טיט חוצות	וגבורים אותם בוססים
הרב כבסם בנתר	ותמהרם בבורית מכבסים
רבי תורתך כתוב על	לכבות כדונג נמסים
שמעו נא עמי מבשר	במצולה בין ההרסים
נרו כאור שמש יאיר	מגן הוא לכל החוסים
חזקי לבבכם ובטחו כי	לא תהיו עוד נמאסים
עוד תשובון ציון ברנה	ויטפו הריכם עסיסים
תתברכו באל אמן וכו	תהיו לעדי עד סמוכים:

ואולי נהגו בימים ההם לחוסף את הבית הזה לפני ההפמרה לסיים במלת תתברכו. למען יחל אז המפטיר את הברכה.

שורה ב': יצאוני בני (ירמיה י' כו). שורה ג': עדיה (איכה ה' ח"י). שורה ד': אכלו את שארם, בכי"ש: בשרם. והנחתו הנוסחא הבאה לידי ראשונה, והבחר יבחר, שארם עדיה (מיכה ג' ג'). בשרם עדיה (ישעיה מ"ט כ"ו). ובני ציון, בכי" בני ציון, והוספתי וא"ו מסבא בעבור הסימן "שמעון" הנראה לעין, ובבוא אלי הכי"ש ראיתי שכונתי אל האמת ושמתני. שורה ו': אסוף אסיפם וכו' פסוק הוא בירמיה ח' י"ג והוא תחלת ההפמרה ליום תשעה באב.

שיר ד'. נמצא גם בכי"ש והוא שיר פשוט והפשי, ר"ל אין משקל מיוחד לכל מוריו. והתום בהבית הראשון שם הרב המחבר ו"ל: שמעון בן צמח. כאשר ציינתי במקומו. והוא מיוסד ע"ד המדרש איכה רבתי (פרשה א' אות ז"ן).

בית א' שורה א': תחת ובוקים רתקו בכי"ש: ובוקר רותחו, והוא מ"ס דמוכת כי אין לו מובן והוא נגד החרוץ (rime). שורה ב': נגרה, בכי"ש: הגלה והוא מ"ס. כי לקח עמי הנם (ישעיה נ"ב ח'). בני יצאוני ואינם (ירמיה י' ב').

בית ב' שורה א': (ישעיה מ"ט י"ד). שורה ב': פלגי מים וכו' (תהלים קי"ט קל"ו).

בית ג' שורה א': חמא ישראל. בכי"ש חמאו והוא מעות כאשר יגיד עליו רעו והיה. שורה ב': כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה ס"ו י"ג) ומעתה אוכיר את מקור הפסוקים וא"ו לכל בית ובית. הציון הראשון יורה מקום הכתוב אשר בו נזכר החמא, השני מקום כתוב העונש, והשלישי מקום כתוב הנחמה.

בית ד'. ראש (במדבר י"ד ד') (ישעיה א' ח') (מיכה ב' י"ג) יתנחמו בראש, בכי"ש בראשם והוא מעות.

בית ה'. עין (ישעיה ג' ט"ז) (איכה א' ט"ז) (ישעיה נ"ב ח') בכי"ר: עינים יורדות מים והוא מ"ס ותקנתי עפי' הפסוק והכי"ש. בשוב ה' את שיבת ציון והוא מ"ס כי לא נזכרה בו עין.

בית ו'. און, במדרש קדמה און לעין. (זכריה ו' י"א) (מיכה ו' ט"ז) (ישעיה ל' כ"א) במדרש ת' ואזניהם תחרשנה משמוע חובא הפסוק: (ש"א ג' י"א) אשר כל שמעו תצילנה שתי אזניה.

בית ז'. אף: בכי"ר: שולחים זמורה באפם, ובכי"ש: שולחים זמורה אל אפם, ואנכי תקנתי עפי' הפסוק (יהוואל ח' י"ז) (ויקרא כ"ז מ"א) (שם שם מ"ד). ת' בחוביהם בכי"ש בחריביהם והוא מ"ס.

בית ח'. פה: (ישעיה ט' ט"ז) (שם שם י"א) (תהלים קכ"ו ב') בעבור החרוץ שנה מעט הפסוק. בהעתיקי את השיר הזה תמהתי על הרב ו"ל, כי לא הזכיר גם הלשון בתוך שאר האכרים, והפצתי להוסיף מרעתי: חמאו בפה ולשון, ולסיים ולשוננו רנה. אך בבוא לידי הכי"ש מצאתי בו לאשרי בית אחד ע"ז אשר נפקד מקומו בהכי"ר. וזה הוא:

חמאו בלשון קשתם שקר ארבו לשונם ולקו בלשונם: יונקים לחכם רבקה לשונם יתנחמו בלשון ואויבנו מכאב לבו ולשוננו רנה.

אמנם כאשר יראה הרואה נשתבש בו הלשון, ולקה בחסרון, תחת ארבו לשונם צ"ל דרכו עדיה (ירמיה ט' ב'), ולקו וכו' (איכה ד' ד'). (תהלים קכ"ו ב'), ובמדרש נזכר הלשון אחר הפה כאשר הוא לפנינו. אבל בשורה השנית מן הבית הזה הדלת לא יחרוץ עם הסוגר כמו בשאר הבתים. ואולי נזכר לתקן ואויבנו ייליל מכאב לב ומננה, ולשוננו רנה.

בית ט' לב: ת' לבב שובב בכי"ש: לבב שומר, והוא נגד החרוץ. (זכריה ו' י"ב) (ישעיה א' ח') (שם מ' ב').

בית י'. יד: (ישעיה א' ט"ז) (איכה ד' י') (ישעיה י"א י"א).

בית י"א. רגל: (ישעיה ג' ו') המדרש הביא ע"ז הפסוק: כי רגליהם לרע ירוצו (משלי א'). (ירמיה י"ג ט"ז) (ישעיה נ"ב ו').

בית י"ב. זה: (שמות ל"ב א') (איכה ה' י"ז) (ישעיה כ"ה ט').

בית י"ג. הוא: (ירמיה ח' י"ג) (ישעיה ס"ג י') ותחת גם ג"ל שצ"ל כם עפי' הפסוק, ובכי"ש: ונלחם בהם גם הוא. (שם ג"א י"ב). ובמדרש קדם "הוא" ל"זה".

בית י"ד. אש: (ירמיה ו' ח"י) (איכה א' י"ג) (זכריה ב' ט').

בית ט"ו. כפלים: (איכה א' ח') (ישעיה מ' ב') (שם שם א').

בית ט"ז. יש: (שמות י"ז ו') (איכה א' י"ב) (משלי ח' כ"א) ובמדרש נזכר "יש" לפני "כפלים".

בית י"ז. (ישעיה כ"ט א') (שם ס"ג ט"ז) (ירמיה כ"ג ו') (ישעיה נ"ט ב').

שיר ה'. נשקל בפלס השירים ב' ג'. נמצא רק בכי"ר ורשום עליו נחמה, וחתום בראשי הבתים "שמעון בן צמח אמן".

בית א'. שלומים הגלת עדיה (ירמיה י"ג י"ט). אומללה יולדת שבעה: אולי ירמוזו מליו אל האשה ושבעה בניה אשר נהרגו בידי אחד הקיסרים העריצים על אשר מיאנו להשתחוות לע"ז כמסופר במדרשים. (את מקור האגדה הזאת הערה ירדתי החב"ד בקבץ על יד הששי (צד 30) בהקדמתו לקינה המתחלת: אומללה יולדת השבעה, ע"ש). מנעי קולך מבכי (ירמיה ל"א ט"ז).

בית ב'. כננע נראה לי בבית הזה, כי כאשר עיני הקורא תחזינה, בשיר הזה כל השערים ננעלו, חוץ משערי דמעה בבית השני, ובדבר אסף נעים ומירות

(תהלים, פ' ה' ו') סגרתי אותו למען לא יהיה עוד פתוח לרוחה, ועשיתי לו מסגרת סביב. שורה ב': עדיה (שם ל"ז ט').

בית ג' עדיה (שם פ'). שורה ג': מנרת לדעתי כמו מכרת בחילוף גימק. ערן זה א"י וואת שנית כמות דמעה עדיה (מלאכי ב' י"ג).

בית ד'. צמח צדיק זה מלך המשיח שיבא בב"א. שורה ב': וקדרים וכו' עדיה (איוב ה' י"א). שורה ג': עדיה (ירמיה ט"ז י"ט). שורה ד': (תהלים ס"ט ד').

בית ה'. שורה ב': עדיה (ישעיה מ' ב'). שורה ד': (תהלים נ"א י'). (ישעיה כ"ה ח').

שיר ו'. נמצא רק בכ"ש בסדר צום אסתר וסימנו "שמעון חוק" ונזכר בנחלת שר"ל בלוח הפייטנים (ערך הרשב"ץ) ובספר אגרות שר"ל ח"ה ס' 485 ומשקלו הוא שמונה תנועות.

בית א'. וכל צביה: כן תקנתי עפ"י הכתוב (ישעיה כ"ט ז') ת' אביה אשר בכ"י, כי אין לו מוכן. שורה ד': גיל כי היא ע"ד מאמר חז"ל (ברכות ג' ע"א).

בית ב'. שורה ד': נאננה. זה ביהמ"ק כמ"ש ר"ל על ושבתי את נאון עונם (ויקרא כ"ז י"ט).

בית ד'. שורה ג': הרפה: בכ"י הרפה ותקנתי עפ"י הפסוק (במדבר ל"ה כ"ב). שורה ד': עדיה (ישעיה א' כ"א). שורה ה': עצביה כמו לחם העצבים (תהלים קכ"ז ב').

בית ה'. שורה א': נחמתה וכו' עדיה (שם ק"ט ג'). ובכ"י בעינה ת' בעניה אשר תקנתי. שורה ב': חליה תקנתי ת' חולה. שורה ג': בכ"י את יפיה, והשטמתי כי הוא נגד המשקל. שורה ה': למועד מועדים עדיה (דניאל י"ב ז').

שיר ז'. נמצא רק בכ"י ורשום עליו נחמה. וחתום בו בראשי הבתים: "אני שמעון בר צמח נר חוק נצח. כל הא"ב, ועוד אני שמעון חוק נצח אמין". ומשקלו הוא הבסיס (نسط) (ראה בספר ידידי החב"ד הנ"ל צד 28 אות ב) והוא כמשקל הקינה המפורסמת. ציון הלא תשאל"י אשר חבר ר' יהודה הלוי ז"ל. בשיר הזה המיוסר על שבחי ארץ ישראל, הפליא לעשות הרשב"ץ ז"ל בהעמידו כל המורים על קו אחד; ובחרו "שת" אשר שת לו לחק ולא יעבור, הראה כי רב הוא כחו במלאכת החרוזים, וגם כי גדולה היא בקיאותו בלשוננו הקדוש.

בית א'. ארץ מקודשת (כלים פרק א' משנה ו'):

בית ג'. שדה ונחרשת (ירמיה כ"ז י"ח). אהנה: בכ"י אהבה, ותקנתיו כי אין לו שחר.

בית ד'. תחת לנפשי גיל שצ"ל ונפשי וכו'.

בית ה'. תקנתי כמו ברזל ת' כמו.

בית ו'. וכמו גברת. כנוי לא"י (ע' בס' ברוב ממשח משם הוזה הקדוש פ' ואתחנן דף רס"ו ע"א).

בית ח'. נוף זה ינופה וכו' (תהלים מ"ח ג'). אכן שתיה וכו' כמ"ש רז"ל (יומא נ"ד ע"ב) שממנה הושתת העולם.

בית ט'. ברא אלקים יציר ידיו (זה אדוה"ר) בעפרות צבי, (זה א"י צבי כל הארצות) כדאיתא במדרש בראשית רבה (פ' י"ד אות ח'). נאצל לשון זכר מוסב על זיו כבוד, ונפרשת לשון נקבה, על נפש.

בית י'. ר"ל בא"י הקריבו קרבן (כליל) אדם וחבל, ואיש תמים זה אברהם אע"ה שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). אדם: כדאיתא בתענית ח' ע"א, חבל, שנאמר: וחבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן (שם ד' ד') ורצה בו ה', שנאמר, וישע ה' אל חבל ואל מנחתו (שם), אברהם עקד את יצחק

פנו ע"ג ומוכח בהר המוריה, ונאמר לו: עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וכו' וברכו ה' (שם כ"ב).

בית י"א. רמז אל המבול אשר לא ירד לא"י כדעת ר' יוחנן בובכים ק"ג ע"ב. גשמה (יחזקאל כ"ב כ"ד).

בית י"ב. משכב מנוחה, זה מערת המכפלה. בלי תרקיב ועובשת: תיבת בלי מושבת עצמה ואחרת עמה. והוא ע"ד מאמר חז"ל מובא בס' שער החצר מהרב

הג' דב"ש ז"ל אות קי"ז (ר' ירושלים תרכ"ב) בשם הרב החריף ז"ל בעל ס' טוב ירושלים, וז"ל: אמרו ז"ל כי אחרי מות האדם אין שום רמה ותולעה שולטת בו. ע"כ (ובמתי א"י הכתוב מדבר). והרב המאסף ז"ל כתב ע"ז: וכעת לא מצאתי איה מקום

כבוד מאמרם ז"ל הנז', ואנא מה אענה אבתריה.

בית י"ג. חיים וכו' ר"ל בני אדם אשר ימותו בא"י ויקברו בה, חיים קראים, כי ארץ ישראל נקובה בשם ארץ החיים, כדאיתא באבות דר"ן, ובתחיית המתים

תתחדש כנשר נעוריהם ואולי רמז הרב המשורר ז"ל אל דברי ר"א בכתובות ק"א ע"א.

בית י"ד. רמז אל המרגלים אשר דברו סרה על א"י ואמרו כי היא אוכלת יושביה (במדבר י"ג ל"ב) ונהפוך הוא.

בית ט"ו. ראיתי בס' שערי ירושלים שער א' שהביא בשם הרמב"ן ז"ל: הבאים לא"י ואין שמם על לב כי הם בחיל המלך ומורדים ופושעים ומרבים

במשתאות של סעודת מרעות ומרוחים עליהם הכתוב אומר: ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה וכו' ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישאר בא"י. אלא

במותם יגרשום חוצה ככלבים ע"ש ואולי זה הוא מקור דברי המשורר ז"ל, רבת אמת עשיה (זכריה ח' ג'). ונקראה ירושלים עיר האמת. ואמרו רז"ל לא גלו ישראל מארצם

אלא על שעברו ע"פ: מדבר שקר תרחק.

בית ט"ז. חוסר בלי מצאו וכו' עשיה: לא תחסר כל בה (דברים ח' ט') אבל היא זבת חלב ודבש. ומלאה בכל טוב. מחמשת. מוויינת כמו וחמש את ארץ

מצרים (בראשית מ"א ל"ד) כפרש"י ז"ל וכן וחמשים עלו בני ישראל (שמות י"ג י"ח).

בית י"ז. זרע לשוממים בכ"י לשוממי. ופה ירמזו הרב ז"ל אל דברי התורה (ויקרא כ"ה כ"א) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש

השנים. וזרע לשוממים חלא תוסף. ואם נעבדו וכו' עשיה (שם כ"ז ל"ד ל"ה).

בית י"ח. קנאו בלא אל ע"ד (דברים ל"ב כ"א). לא ידעתי לקשר מערנות הבית הזה עם הבית שלפניו. שלחה אריות: אולי ע"ד מ"ש רז"ל (תענית ח"י ע"ב) הרבה

הורגים יש לו למקום, והרבה דובים ואריות יש לו וכו'. אויל לכתוש במכתשת עדיה

(משלי כ"ז כ"ב). שלחה לדעתי מ"ם הוא וצ"ל שלחו.

בית י"ט. נבחר מחוזה זה ירושלים אשר שם היה בית המקדש.

בית כ'. צדק בקרבה וכו' עדיה (ישעיה א' כ"א). הכי עין וחטא נושאה וכו' ע"ד

מאמרם ז"ל: א"ר אלעזר כל הדר בא"י שריו בלא עון (כתובות ק"י ע"ב).

בית כ"א. חטאת ואם אדמו תלבין וכו'. ע"ד המשנה (יומא סוף פרק ו') ר' ישמעאל

אומר לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל ובשהגיע שער

למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א' י"ח).

בית כ"ב. ע"ד מאמר חז"ל (שבת כ"ב ע"ב) מחוץ לפרכת העדות יערוך (ויקרא כ"ד ג') עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו

הכונה פסוקה לנפש
ק"י י"ג פסוק כ"ה ב' ז

גר מערבי. ע"ש. אש שחק זה אש אשר על המזבח. מאיר, בכ"י: מאשר והוא ט"ס דמוכה. ולדעתי ת' כנברשת צ"ל כנברשת זו המנורה. (יומא פ"ג מ"י).

בית כ"ג. בית אל מכון וכו' עדיה: וזה שער השמים (בראשית כ"ח י"ז) וכן אמר משוררנו הלאמי ר' יהודה הלוי ז"ל בקינת ציון הנ"ל:

"והיוצרך פתח למול שערי שחק שעריך".

ואמר עוד בשירו המתחיל: "דברייך במור עובר רקוחים" (דיוואן הרמב"ם צד 48):

"אבל ארץ אשר מלאה שערים

לנגדם שערי שחק פתוחים".

עלות בו התפלות כמו דרך מפולשת. ידוע כי כל התפלות מתקבצות בא"י ומשם יעלו לשמים. וע"כ תקנו חז"ל להתפלל כנגד בית קדש הקדשים. מפלשת פ"י פתח והוא לשון חכמים.

בית כ"ד. גיא מחזה עדיה (ישע"י כ"ב א') ואמרו רז"ל במכילתא פ' בא: עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות. ומשנבחרה א"י יצאו כל שאר הארצות וכו' ע"ש. לחדד מאד רעיון ולמשש עיר מ"ש רז"ל אורה מחכים.

בית כ"ה. ר"ל יתר שאת לירושלים על כל א"י. כי בה היה בית דין הגדול כלשבת הגזית אשר משם תורה יוצאה לכל ישראל (סנהדרין פ"ו ע"ב) ונקרא סנהדרין גדולה. ואין דנין בחז"ל דיני נפשות רק בזמן שבית דין הגדול היה בירושלים כמ"ש הרמב"ם ז"ל בירו החוקה ה"ל סנהדרין פרק י"ד הל' י"ד. וכן מקרא ירחים. הוא קדוש החדש ע"י הראיה. היה רק בבית דין הגדול הזה (ראה הרמב"ם הל' קדוש החדש פ"א).

בית כ"ו. הכשר נסכים הוא היין כמ"ש ויין לנסך (במדרש ט"ו ה') ובו נשתכחה א"י וגם בשמן (דברים ח' ח'). ועיין כתובות ק"א ע"ב, ומנחות פ"ה ע"ב.

בית כ"ז. ר"ל חשבון התקופות ועבור השנים הוא רק לפי קציר א"י, למען אשר יחול תמיד חג הפסח בחדש האביב זמן צאתנו ממצרים כמצות תהיה. ותרמ"ב ז"ל כתב (שמות י"ג ה'): וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא. ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל. ע"ש. היא תבכר וכו' כמ"ש רז"ל על שם צבי אשר בו תכונה א"י מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות א"י קלים לבוא מכל פירות שאר ארצות (ילקוט שלח תשמ"ג).

בית כ"ח. נעלם ממני מקור הדבר הזה. ואולי נשען הרב ז"ל על דברי אונקלוס אשר (בברכת יעקב ליהודה) תרגם, ולכן שנים מחלב (בראשית מ"ט י"ב) יהיון בקעתיה בעבור ובעדרי עאנא. ועיין במדרש לקח טוב ובפרש"י ז"ל, וידוע כי חבורן היתה בחלקו של יהודה (יהושע מ"ו י"ג). ובקר רעי (מ"א ה' ג').

בית כ"ט. אולי סמך הרב ז"ל על מאמר ה' אל אאעיה: ואעשך לגוי גדול (בראשית י"ב ב') ורש"י ז"ל פירש כאן אי אתה זוכה לבנים. ובא"י נולד לו יצחק. ובס' בינה לעתים (דרוש ס"ו) ראיתי כתוב: בני חיי ומווני. כלם יושפעו בארץ המושגת.

בית ל'. נושם פ"י עווב. ונשמת, כמו שלוחותיה נמשו עברו ים (ישעיה מ"ז ח') ופי' הרדיק ז"ל התפשטו. והוא ע"ד לשון נופל על לשון. וכאור הכית כן הוא לדעתי: אויל הוא האיש אשר יעווב את אה"ק וימאן לשכון בה, והיא ארץ רחבת ידיים,

מקורו הוא
במנחות ק"ח

ומרתה ארוכה כמו המצות הנאמר בהן: רחבה מאותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). ואם שניתני אתי תלין משוגתי.

בית ל"א. לא ידעתי אל מה ירומון מליו.

בית ל"ב. רמו אל דברי חז"ל אשר הובאו בפרש"י ז"ל (ויקרא י"ד ל"ד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחותכם. בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים משמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותן הבית ומוצאן. עכ"ל. ואמנם תמה תמה אקרא כי כנגע נראה לי גם בבית הזה. כי קיר הוא לשון זכר, והפעלים "תתן" ו"נמשח" המוסכים עליו נזכרו בלשון נקבה! ב"ס התיר זאת לעצמו המשוור ז"ל בעבור החרוז, וסמך על סימן הרכים מן השם הזה הבא תמיד בלשון נקבה (קירות).

בית ל"ג. עובר אליל בכ"י, ותקנתי עובדי כאשר יעיד עליו רעו. יהמו".

בית ל"ד. מורש בכ"י: מוריש והוא מעות דמוכה ע"כ תקנתיו.

בית ל"ה. ילד בית מחופשת ר"ל עבר הנולד מן השפחה אשר חפשה נתן לה.

בית ל"ו. למתרי לא אדע לפרשהו. ואולי צ"ל למצרי, אבל מ"מ לא יכון לנגד עיני.

בית מ"ל. מן, בכ"י: מין, וציר. הוא מרע"ה.

בית מ"א. רצוא תרוצין, בכ"י: תורצין והוא ט"ס דמוכה. והוא עדיה: ישיש כגבור לרוץ ארח (תהלים י"ט ו'). ור' יהודה הלוי ז"ל כתב בהאופן המתחיל יה שמך, ארוממך:

הדר כבודך. ועו ירך. מספרים השמים.

בעת עלותם. ועת פנותם. ועת שחותם אפים.

ועת נלחמו וכו'. הוא בימי יהושע, וגם בימי משה כמ"ש חז"ל (ע"ז כ"ה ע"א). תרום, בכ"י: ותרם והוא ט"ס ותקנתיו ע"י (יהושע י" י"ב) והוא נדרף למחרישת. ור"ל שהשמש תרום ולא תשמיע את קול גלגלה. כי אמרו רז"ל (יומא כ' ב') אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר וכו'.

בית מ"ב. עדיה (דברים ח"י י"ד—ט"ו).

בית מ"ג. ר"ל עתה אנחנו (הנמשלים לגברת) מעונים בגולה תחת ידי עמים, (אשר ידמו לשפחה).

בית מ"ד. ברול ובנחשת פה הוא מענין כבלים ווקים, ולא שם תואר המתכת כמו שכתב למעלה בבית ה'. כי אין דרך המשוררים להוכיח פעמים מלה אחת בחזרוניהם, רק אם הוראתם איננה שוה.

בית מ"ה. עדיה לא ורו ולא חבשו ולא רכבה בשמן (ישעיה א' מ"ו).

בית מ"ו. צור מעטירה (שם כ"ג ח') והכית הזה הוא ע"ד מ"ש חז"ל: לא נתמלאת צור אלא מהרכנה של ירושלים.

בית מ"ז. עדי עתקה ועוששת כמו עששה מכעס עיני עתקה וכו' (תהלים ו'—ח'). בית מ"ח. תשוך (כמו אפעה) ומפרשת חמה ב' פעלים נדרפים והשני הוא כמו וכצפעוני יפרש (משלי כ"ג ל"ב).

בית נ"א. עדיה (תהלים ב' א').

בית ג"ן. זכרה וכו' עדיה (ירמיה ב' ב') לעת תלבין וכו' רמו לשעבוד מצרים.

בית נ"ד. ומרפשת מלשון רפש ומיט (ישעיה נ"ז ב').

בית נ"ה. ורשעה "אלי" הוא נגר המשקל ואולי צ"ל אשר.

ע"י בעין דף נ"ד ל"ה מ

בית נ"ז. חושה עתירות עדיה (דברים ל"ב ליה) ופה תשובור (תהלים קכ"ד ו').

בית ס'. עדיה (ישעיה ס"ז ב').

בית ס"א. עדיה (חבקוק ב' ג').

שיר ד'. השיר הזה הוא פשוט וחפשי וחזק בו פעמים: אני שמעון בר צמח בראשי
הבתים ובראשי הסגרים ו"חזק" בבית האחרון. ונדפס במחזור ליום הכפורים.
לפי מנהג אלג'ה, ורשום עליו "רהוטה" לאמר כי יקראוהו במרוצה (כי וירץ ת"א ורהט)
והשם הזה לרעתי דומה אל allegretto בלע"ז. וכאשר עיני הקורא תחזינה מישרים
כל בתי השיר הזה מסיימים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו לשון הודאה. ותפארת
היא זאת למשורר ו"ל אשר הראה את בקיאותו בכ"ד. והנני לציין את מקום הכתובים
אחד מהם לא נעדר: 1 (ישעיה כ"ה א'). 2 (תהלים נ"ז י"ג). 3 (שם ק"ז ח').
4 (שם ק"ח י"ט). 5 (דהיא כ"ט י"ג). 6 (ויקרא ו' י"ב). 7 (משלי כ"ח י"ג).
8 (תהלים מ"ט י"ט). 9 (יונה ב' י'). 10 (תהלים פ"ה י"א). 11 (שם ק"מ י"ד).
12 (דניאל ט' ב'). 13 (ישעיה ל"ח י"ט). 14 (תהלים ס"ד ד').

בית א'. ארחמך עדיה (תהלים ח"ב) ובמחזור נקוד בטעות אֶרְחַמְךָ.

בית ו'. הפסוק המסיים בכ"י: אם על תורה יקריבנו, והוא מ"ם כי שבת הכותב כי
הוא עומד על הענין. ומה נשגבה המליצה הזאת.

בית ט'. פרי שפתי, נקדתי בן עדיה ונשלמה פרים שפתנו (הושע י"ד ג').

בית י"ב. הפסוק בדניאל ומתורה חטאתי, בלי תיבת "אני" והיא הוספת הסופר ואולי
צ"ל למען לא יהיה חרוץ קצר מאוד: מתפלל ומתורה חטאתי כלשון הכתוב.
בית י"ג. ת' למורדך נ"ל שציל בלי י"ד בלשון יחיד, וכן ת' נעבדך, יעבדך, והתקן
הזה יתאים עם סוף הבית.

שיר ט'. נשקל בפלס השיר השני ממחלקה הראשונה והוא רשות לחתן לאמרו
לפני ישתבח ונמצא בספר קבץ פיוטים כ"י אשר בעלו ידיו המנן המפאר
ר' שמעיה חקן נ"י הואיל במובו להשאלני להשתמש בו כהפצי, ושם רשום עליו
"להרשביץ ולה"ה" וחזק בו בראשי הבתים: שמעון.

בית ב'. מים בששון וכו' עדיה (ישעיה י"ב ג').

בית ד'. עדיה (תהלים קל"ז ו').

שיר י'. גם הוא רשות לישתבח ונמצא בכ"י הנז', ונוסד על שבע ברכות הנשואין
ובראשי הבתים חתום שם הרב המחבר ו"ל: שמעון בן צמח, וכל בית ובית
מסיים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו מענין אותה הברכה אשר יזכר בה בבית
ההוא. חוץ מן האחרון הנסגר במלים: ישתבח וכו' אשר הם ראשית התפלה הידועה.
והוא לפתוח במה רסיים. וזה מופת חותך כי הרשביץ וצ"ל, גם כי היה מעריץ
ומקדיש את הקבלה. היה גם כן מחזיק בירי הפשטנים ומתפלל עפ"י מנהגיהם כאשר
אנחנו עושים פה עוד היום בביכנים הרב ו"ל הנקראת חברת אלצאפי (לאמר התמים).
ואלה מקומות הפסוקים בתנ"ך: 1 (ישעיה ד' ח'). 2 (שם מ"ג ו'). 3 (זכריה י"ב א').
4 (ישעיה מ"ד י"ג). 5 (תהלים קל"ז ו'). 6 (ירמיה ל"ג י"א). 7 (דברים כ"ד ח').
ומה נחמד הסוגר הזה האחרון, כאשר יבין הקורא המבין. יש אשר בראש כל בית
הוא ר"ת ישתבח.

הערות לספר צפנת פענח

מאת

חיים בראדי.

צד 6 הערה 3: בס' נחלת שד"ל צד 45 שורה ל"א נזכר שמו של
הריב"ש ו"ל, וכנראה היה את לבב שד"ל לרשום שם את שירי הקדש לריב"ש
שנודעו לו. אך לבו חפץ וכידו לא מלא את חפצו. ע"י צונץ (ל"ג צד 514) נודעו
ד' שירים משירי הריב"ש והם: א) אניה בלב ים, ב) ארץ חפץ נדחך (צ"פ צד 18
ס' ה'), ג) יגדל מספד וקינים (שם צד 16 ס' ג'), ד) לשוד עירי גדול כים שברי
(שם ס' ד').

שם שורה 31: ריש"ל צונץ (ל"ג צד 521 וצד 712) ורשד"ל (נחלת שד"ל
צד 77) מביאים הרבה משירי רשב"ץ, והם (ע"ס א"ב: א') אכסוף לספר כבוד
ארץ מקודשת (צ"פ צד 26 ס' ו'), ב) אל נא אדון מלאה הארץ תהלתך, ג) אלהי
מתמין, ה) ד' חזקי ארחמך (שם צד 30 ס' ח'), ו) ד' חנינו לך קיינו, ז) ד' שאנה
לי כלביא, ח) ד' שאנו צוררים ריק יהמיה, ט) ד' שועת יום-יומים, י) שבינה עניה
ביר שוביה (שם צד 20 ס' ו'), יא) שדי המחלל ממורח שמש, יב) שודר אהלי רגע
ויריעותי, יג) שלום רב אהבי דתך ינחלו, יד) שלומים הגלת (שם צד 24 ס' ה'), טו) שמו
אחד באחד הוא, טז) שפכו רמעות, יז) —מ"ט) ל"ב שירים (תחנות) ע"ס פרשיות התורה
מפרש נח עד פרשת שפטים (מכללם: לפ' נח: ד' שלום לנו תשפות להרים; לפ'
ויחי: ד' אמרי האוינה; לפ' בשלח: ד' שלום לנו תשפות ואכיונים; לפ' שופטים:
ד' שובנו אלהי ישענו). ומה שנמצא בנחלת שד"ל (שם): שם אל מחלל ממורח
שמש, הוא בליט מענות הרפוס וצ"ל מהלל, והוא הוא הפיוט הנזכר בס' י"א. —
צד 9 הערה 9) ראה את מאמרי במה"ע Isr. Monatschrift ש"ז נו' 7;
ראה גם מאמר הח' ר"צ מרעלי "בהמגיד" ש"ז גליון כ"ח והערת הח' ר"ש באבר
שם גליון ל"ב.

צד 15 שורה 1: ומי קם, בכ"י: ומיקם, והח' המו"ל רצה להניח: ומקים,
אולם הצעתי לפניו את תקוני (ומי קם) והסכים על ידי.

שם שורה 6: לכבותי, לדעתי צ"ל: בלבותי.

שם שורה 7: תנומתה, ראה הערת הרב המו"ל; ואולי ט"ס נפל בזה
וצ"ל: תמונתו.

צד 18 שורה האחרונה: פשע רב הגלגה, ר"ל הפשע הרב אשר בגלגלו הגלגה
יהודה גלות שלמה.

צד 19 שורה 8: השפלי, אולי צ"ל: השפילי.

שם שורה 12: אם נאמר, שהוא ר' פריץ רבו של הריב"ש, אז יפלא בעינינו, איך לא הזכיר המקונן, כי ר"פ זה היה כהן לאל עליון. ועיין הערה לצד 38 שורה 4.

צד 20 שורה 1: המקבל, בכ"י המקביל, ותקנתיו עפ"י לשון המשנה בפרקי אבות.

שם שורה 13: מעלות על מעלתו, אולי צ"ל: מעלה על מעלתו.

שם שורה 14: ראה הערת הרב המו"ל; והנה נוסחת "קְבָרִי" יש לה על מה שתסמוך, אבל סוגר הבית הזה הוא נגד המשקל נ"ב; ואולי צ"ל "קְבָאֹרִי" תחת "אור" וצ"ע.

שם שורה 18: מְקַבְּלֹת, צ"ל: מְקַבְּלֹת.

שם שורה 20: אראלינו, בכ"י: אראלנו.

צד 21 שורה 27: ר"ל: אני אחליף את צופי ואמירנו ברוש ורעל, והמשורר השביל להשתמש בזה בדברי החזוה ישע"י (י"ו ו'), אבל במובן אחר.

צד 25: שורה 5: לחוביה, ר"ל: בשביל חוביה.

שם שורה 12: כי רוחה, כנראה ט"ס נפל בזה; ואולי צ"ל: ראתה, או: רוחה.

צד 26 שורה 5 מלמטה: אריך, קרי: אריך.

צד 27 שורה 14: הווה, קרי: הויה.

צד 38 שורה 4; אחרי כלות הדפסת הס' צפנת פענח הגיענו מכתב מאת ידידי הרב המו"ל נ"י ובו נאמר: "כבר ידעת ידידי כי שנים נפלאו ממני בשירי הריב"ש ויע"א. (א) מי הוא החכם בוגריאה ו"ל הנוכר בכתובת אשר על השיר הא' בספרי צפנת פענח? (ב) מי הוא מחבר הקינה על רבינו פריץ ו"ל (אשר הוא ב"ס רבו של הריב"ש ויע"א) אשר שמתי שם בסוף המחלקה הראשונה. והנני בא היום בשמחה רבה לבשרך כי נודע אלי הדבר בשבוע זה בקראי בשו"ת הריב"ש ויע"א סי' ס"ו, כי שם נזכר הח' בוגריאה (מכאן משמע כי ט"ס בכ"י וצ"ל בנין ולא בנימ"ל) הכהן בלי שום תואר, והוא הוא ודאי אותו הנוכר בשיר הריב"ש ו"ל, ולדעתי ה' שמו העברי יום טוב אשר יתורגם בלשון ספרד: Buen dia = בוגריאה. וגם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן ו"ל נזכר שם, והוא ר' יאודה קרשקש ברפת ו"ל אחי הריב"ש ו"ל ע"ש. וששתי כעל כל הו". והנה כבר מלתי אמונה (לעיל הערה לצד 19 שורה 12), כי עוד הדבר מוטל בספק, אם ר' פריץ הזה הוא ר' פריץ הכהן; אכן אינו מן הנמנע, והנה בריב"ש (סי' ס') לא נזכר שם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן, ונאמר רק כי הריב"ש פתח בחספדו של הח' רבי אשרוק הכהן באלמרתיה שחבר אחיו (סתם) על מות ר"פ, והוא הריב"ש, תקן אותה, גרע והוסיף לפי הדרוש לו. אולם מתשו' הריב"ש סי' שפ"ו נראה, כי אחיו דון קרשקש ראוי להיות מחבר הקינה שלפנינו. ועל דבר מעשה הריב"ש בעצמו, להשתמש בפתיחה שאינה שלו, יש להעיר כי הדבר הזה בלתי חדש הוא, וכבר ראינו כי אחד הספרנים השתמש בפתיחת רי"ה ו"ל על מות ר' ברוך ב"ר יצחק, תחלתה: "מה לעם כי יקראו עצרה".

תקן אותה בכ"מ והחליף את שם ר' ברוך בשם יעקב, והכניס בבית כ"ה את שם בני יעקב זה, אלעזר ומשה, כפי צרכו. (ראה "חדשים גם ישנים" לה"ה הרכבי חברה 4 בהאסף הששי צד 148 והלאה, ושם צד 150 הערה י' צ"ל "יעקב" במקום "יצחק").

צד 34 שורה 4: בחלק הראשון מספרי אדות המשקל בשירי רי"ה דברתי רק ע"ד השירים הפשוטים, והשיר הזה והדומים לו הם מהנקראים שירי-האזור (מוֹשֶׁה), אשר עליהם שמתי דברתי בחלק השני מספרי הנ"ל, ולא נדפס עוד.

צד 36 שורה 6: ראה הערה לצד 38 שורה 4.

צד 41 שורה 10: ראה ילקוט פ' לך לך: "ו' אבות שכנו בכבודו של עולם ולא שלטה בהן רימה וכו' וי"א אף דוד שנאמר . . . אף בשירי ישכן לבמח", ולזה כיון הרשב"ץ ו"ל באמרו "משכב מנוחה אלי אבות וכו'".

שם שורה 20: לדעתי כונת המשורר פשוטה ומיוסדת עה"פ (ויקרא י"ח כ"ח): ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה את הגוי וכו'.

שם שורה 29: ראה הערת הרב המו"ל; ולדעתי אין ספק כי הכונה על הגוים אשר הושיב מלך אשור בשמרון ובעריה, אשר קנאו לאל בלא אל, כי "לא ידעו את משפט אלהי הארץ" ותשלח (הארץ) כהם "את האריות ויהיו הרגים בהם" (מלכים ב' י"ז כ"ד והלאה).

שם שורה 35: ראה הערת הרב המו"ל; ראה גם מדרש ש"ט תחלים פ"ה. צד 43 שורה 8: כונתו למה שאמרו (בכתובות דף ק"י ע"ב) הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו' ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבד שברח מחו"ל דאמרינן ל"י ובניה הבא וזיל משום ישיבת א"י וכו' הוא אמר לעלות וכו' תצא בלא כתובה היא אמרה לעלות וכו' יוציא ויתן כתובה וכו' ע"ש.

שם שורה 26: הנכרת היא שרה אמנו, ואמתנו נקראת גברת על שמה, והשפחה היא הגר המצרית, וכשמה יקראו הערביים, ורעו של ישמעאל בנה.

ה ש מ ט ה .

על מה שכתבתי בפרוש עורא ונחמיה צד 42 הנני להוסיף כי כעת
 נזכרתי אשר במ"ע החדש'י להחכם גרעין (1881 צד 6 בהערה) הביא החכם
 ציעמליך ראייה מנרעת ומוכרחת. כי פ"י עורא זה איננו לר' בנימין בר יהודה.
 כי נמצא גם במ"י מינבען סי' 5, הנכתב עוד בשנת 1282 [תקצ"ג
 בוירצבורג, ע"י המוכיר י"ד 126]. ובמ"ע הנ"ל 1888 צד 230 הסכים
 גם החכם ר"ד ראזין לדעת ה' מאתיוס כי פ"י זה איננו לר' בנימין והסכים
 גם לדעתו שהוא לר' סעדיה. גם החכם פארינעס הסכים לזה במ"ע הנ"ל
 1885 צד 68 — צד 42 שורה 19 קרי "לא" תחת "לע". —
 שוח"ה.